

Forskerforum

TIDSSKRIFT FOR FORSKERFORBUNDET

FOTO: GEIR MOGEN

Minste motstands vei

Oddveig Storstad er lei av å sensurere eksamener fra uengasjerte studenter. – Vi slipper gjennom mer og mer, sier hun.

Ei svale om vinteren

Det ser ut til at offentlig tilsette fekk ein liten reallønsauke i fjor. Men vegen fram er lang, meiner Unio og Forskerforbundet.

ILLUSTRASJON: UNIO

Slik presenterer Unio seg: Yrka for velferdsstaten.

I midten av februar kom førebelse tal frå Teknisk berekningsutval (TBU), som er eit viktig grunnlag for lønsoppgjeret. Jamt over hadde nordmenn ein reallønssnedgang på 0,4 prosent i fjor. Statstilsette kom betre ut enn snittet med 6,4 prosent lønsvekst, medan lønsauken generelt var på 5,5 prosent. Endeleg ein seier for dei offentleg tilsette, som dominerer Unio? Nei, «en svale gjør ingen sommer», skreiv Unio på heimesidene.

Bakteppet er om lag dette: Dei siste åra har vore prega av reallønssnedgang. No vert det eit nytt oppgjer prega av dyrtid og høg rente. Då bitast hestane.

Unio, hovudorganisasjonen til Forskerforbundet, var tidlegare alliert med LO og YS i lønsforhandlingane. Akademikerne, den fjerde hovudorganisasjonen, heldt på med sitt og hadde eigen tariffavtale med staten. I åra med Solberg-regjering var det Akademikerne som passa best med lønspolitikken til staten. Både partar ville ha lokal fordeling av lønstillegga. Unio var i ein mellomposisjon. Dei var på det største laget, saman med LO og YS, men var ikkje nøgde med uttellinga.

Med ny regjering av Arbeiderpartiet og Senterpartiet, kom ei anna line i arbeidsgivarpolitikken. Resepten var sentrale tillegg og relativt mest til dei lågtlønne. Unio var framleis i ein mellomposisjon, men no var det LO og YS som best fann saman med den statlege arbeidsgivaren. Unio, med Forskerforbundet-leiar Guro Elisabeth Lind i spissen, var framleis lite nøgde med gjennomslaget. I 2022 bytte Unio ut samarbeidspartnarane LO og YS med Akademikerne. Unio meinte dei slik kunne lykkast betre, og ved lønsoppgjeret i fjor var skilnaden mellom dei to tariffavtalane tydeleg. I LO og YS-avtalen var hovudprinsippet sentral lønsdanning med eit flatt kronetillegg på 31 000 kroner. Det vil seie at dei lågtlønne relativt fekk mest. «Vi kan ikke kalle det noe annet enn en utdanningsfiendtlig profil. Det betyr en solid lavere lønnsøkning for alle med høyere utdanning», sa Lind nyleg til Forskerforum.no om denne avtalen. I Unio og Akademikerne-avtalen vart løna forhandla lokalt med tillegg i form av prosent, det vil seie at dei som tente mest frå før, fekk mest. Vel å merke var individuelle tillegg, som Akademikerne er kjende for å krevje, lite i bruk.

Det er ein ny tilstand for offentlig tilsette at kva fagforeining du tilhøyrrer kan ha mykje å seie for kva løn du får. Dei langsiktige effektane er uvisse, men ein kan slå fast at det kjem nye lønsskilnader mellom tilsette i same stilling både på same arbeidsplass, og samanlikna med andre arbeidsplassar. Karianne Tung, digitaliserings- og forvaltingsminister (Ap), er den øvste ansvarlege for staten som arbeidsgjevar. Ho ynskjer denne utviklinga til livs og vil ha ein felles tariffavtale i staten. I og med at desse avtalane er toårige, er oppgjeret i år den siste sjansen i denne stortingsperioden. LO deler ynsket, medan Unio har problem med å sjå korleis det kan løne seg for dei.

Sett frå Forskerforbundet er problemet – som er frustrerande stabilt – dette: Dei vitenskapleg tilsette i staten (treng vi nemne at dei har høg utdanning?) har over tid tapt i høve til andre langtidsutdanna utanfor staten. Dei har òg tapt mot andre statstilsette med stuttare utdanning. Unio kan ikkje skilte med dei lågaste lønene blant medlemmene, men har ei uslåeleg rettferdigging av eigne lønskrav i dette: Det er dei som bygger, vedlikeheld og utviklar velferdsstaten: sjukepleiarar, lærarar, forskarar og politi. I ei tid der den eine utgreiinga etter den andre slår fast at Noreg må utdanne fleire berarar av velferdsstaten i møte med kommande eldrebylgje, er dette god ammunisjon for Unio, og i minst like stor grad for Forskerforbundet: Kven skal forsyne landet med kompetansen vi treng om ikkje dei som står for høgare utdanning?

I år startar oppgjeret i privat sektor, og dermed forhandlingssesongen, 15. mars. LO kjem etter alt å dømme til å krevje reallønssvekst og utjamning gjennom størst mogeleg generelle kronetillegg fordelt sentralt. Unio og Akademikerne vil prioritere utdanningsgruppene. Ja, det skal halde hardt å få til ein samla tariffavtale, Karianne Tung.

Det er nesten slik at Stein Lier-Hansen, med det rike hyttelivet sitt på Hardangervidda, kom som ein reddande engel for lønsoppgjeret. Her har arbeidstakarane iallfall noko å einast om: eit godt fiendebilette.

Kjetil A. Brottveit
Redaktør

«No vert det eit nytt oppgjer prega av dyrtid og høg rente. Då bitast hestane.»

16 Hva med å stille noen krav?

En økende andel studenter er ikke motiverte og legger derfor heller ikke inn noen innsats, sier Oddveig Storstad, sosiolog ved NTNU.

26 Makt uten motmakt

Bent Sofus Tranøy tror hele UH-sektoren er blitt så toptung at den snart kneler under egen vekt.

30 Godis och köttbullar

– Det er sagt at Sverige er Norges fjerde største dagligvarekjede, sier NHH-professor Frode Steen, som forsker på svenskehandel.

4 Vil ha nytt blod

Vi har liksom bare bestemt at midlertidigheten skal ned, sier Maria Strømme, styremedlem ved Universitetet i Oslo. Hun trekker i tvil målet om færre midlertidige stillinger.

6 Må lære norsk

Stipendiater og postdoktorer må dokumentere norskkunnskaper. Dette er blant forslagene i en ny forskrift, som er på høring.

8 Bekymret for lønnsforskjell

– De som tjener mest, hever lønnsnivået hvert eneste år. Det øker forskjellene, sier Linda Møllersen i Forskerforbundet ved Oslo universitetssykehus.

10 Plagiatplagen

Østerrike, Romania, Tyskland...: Det finnes en solid europeisk tradisjon for plagierende politikere.

12 En vinn-vinn situasjon?

Hvordan slår kunstig intelligens ut for teknisk-administrativt ansatte? Mer interessante oppgaver, håper James Hosea, seniorrådgiver ved NHH.

FASTE SIDER

- 13 News in Brief
- 14 Innland
- 24 Utland
- 34 20 nøtter
- 35 Ti kjappe
- 36 Bøker
- 39 Tilbakeblikk
- 40 Kronikk
- 42 Debatt
- 43 Gjestesribenten
- 45 Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 3/2024 – 56. årgang

FAGBLAD OM FORSKNING OG HØYERE UTDANNING

Forskerforum arbeider etter Vær Varsom-plakatens regler for god presseskikk. Den som mener seg rammet av urettmessig publisering, oppfordres til å ta kontakt med redaktøren. Pressens Faglige Utvalg (PFU) er et klageorgan oppnevnt av Norsk Presseforbund som behandler klager mot mediene i presseetiske spørsmål opp mot Vær Varsom-plakaten. Norsk Presseforbund: pfu@presse.no. Forskerforum er medlem av Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Tlf 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brottveit, kjetil.brottveit@forskerforum.no REDAKSJONSSEKRETÆR: Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no

JOURNALISTER: Lina Christensen, lina.christensen@forskerforum.no | Signy Grape, signy.grape@forskerforum.no

Asle Olav Rønning, asle.olav.ronning@forskerforum.no | KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Salgsfabrikken v/Marie Fjeld. E-post: annonser@forskerforum.no. Tlf: 91 90 35 97

DESIGN: Concorde Design. TRYKK: Ålgård Offset.

ISSN 0800-1715. Opplag: 21 860

MARIA STRØMME

Fysiker og professor i nanoteknologi
ved Uppsala universitet.
Eksternt styremedlem ved UiO.

AKTUELL MED: kritiserte debatten om
midlertidige ansettelse ved UiOs styre-
møte i februar

– OPPDRAGET ER Å VÆRE EKSELLENT

Blir universitetene bedre av å ha flere fast ansatte? Maria Strømme, styremedlem ved UiO og Uppsala-professor, er ikke så sikker.

Maria Strømme er opprinnelig fra Svolvær, men det er i Sverige hun har en lang karriere som forsker bak seg. I årets første styremøte ved Universitetet i Oslo (UiO) gikk hun hardt ut mot premissene for den norske debatten om midlertidighet i akademien. Strømme har tidligere kommet med samme kritikk som styremedlem ved NTNU.

– **Hvorfor er det så uheldig at det legges vekt på fast ansettelse ved norske universiteter?**

– Jeg er ikke uenig i at alle skal ha det trygt, og at folk skal ha fast ansettelse. Det jeg er uenig i, er at vi optimaliserer ut fra hensynet til midlertidighet, og det mener jeg er horribelt feil. UiO skal være eksellent. Vi er ikke best i verden, men vi har et ønske om å være det. Vårt oppdrag er ikke: «Universitetet i Oslo, oppdraget er å få så lite midlertidighet som mulig.» Vårt oppdrag er å være eksellente i forskning, utdanning og samspill med samfunnet.

– **Hva er det som mangler i debatten?**

– Vi må gjøre en analyse. Er det best at vi har flest mulig fast ansatte, eller kan det være slik at vi trenger et regelverk som gjør det enkelt å få inn nytt blod kontinuerlig? En åpen kanal der folk kan være en stund i Oslo og dra til Harvard, eller komme fra Stanford og være tre år i Oslo. Kan det være slik at vi trenger en ganske stor og fleksibel arbeidsmasse for at vi skal bli eksellente på det som er vårt oppdrag? Den debatten har vi ikke i det hele tatt. Vi har liksom bare bestemt at midlertidigheten skal ned.

– **Hvordan mener du dette kan gå ut over kvaliteten?**

– Jeg stiller spørsmål ved om det virkelig er slik at om vi tar midlertidigheten enda mer ned, at vi da blir bedre på å gjennomføre oppdraget vårt. Ta Ivy League-universitetene (åtte toppuniversiteter, [journ.anm.](#)) i USA. Der har du en ganske stor bevegelig masse av forskere som kommer inn med nye

ideer til en eksisterende forskningsgruppe og får den gruppa til å utvikle seg, for deretter å reise videre til andre universiteter.

– **Du sier også at vitenskapelig ansatte på universitetene ikke er en utsatt gruppe på arbeidsmarkedet?**

– Jeg jobber på et universitet og har en forskergruppe. Jeg ser hva det gjør med individet å ikke føle seg helt trygg. Har jeg jobb om ett eller to år? Jeg er i denne verdenen, så jeg forstår problemet. Men når det er sagt: De personene som er midlertidig ansatt på et universitet – er de noen middelmådigheter som ikke har sjanse til å få seg en annen jobb? Mitt svar er nei. De som har fått jobb ved UiO eller NTNU, selv om det er midlertidig, tilhører de beste. Det er de skarpeste og beste hjernene. De har ikke noe problem med å få seg en annen jobb om det skulle vise seg at de ikke får fast stilling ved universitetet.

– **Tror du at amerikanske eliteuniversiteter er gode fordi de har mange midlertidig ansatte de kan trekke på, eller kan det være at de har mer ressurser og generelt helt andre forutsetninger enn skandinaviske universiteter?**

– Det kan jeg selvfølgelig ikke svare på, for jeg har ikke sett noen studier på det. Det som for meg framstår ganske tydelig, er at når du får folk med en annen bakgrunn inn i din gruppe, da kommer de med ny kunnskap. Dette tror jeg alle på norske universiteter også opplever. Om du blander de med de som er i gruppa, får du noe nytt. Om vi derimot stenger oss inne for mye, om vi går ned til null i midlertidighet, så struper vi mobiliteten.

– **Regjeringen vil at midlertidigheten ved universiteter og høyskoler skal ned mot nivået i resten av arbeidslivet, rundt åtte prosent.**

– Det mener jeg er helt vanvittig. Om man hadde gjort en analyse og den viste at midlertidighet på linje med det øvrige arbeidslivet gjør universitetene bedre, hadde man hatt et vitenskapelig grunnlag. Men det har de ikke. Hvorfor vil man optimalisere ut fra parameteren midlertidighet og ikke parameteren eksellens?

– **Tall som ble lagt fram for styret ved UiO, viste 17 prosent midlertidighet, og da var stipendiater og postdoktorer ikke med. Det er ganske høyt?**

– Vet du hva, jeg kan ikke kommentere de tallene. For da ville jeg implisitt sagt at jeg vet hva som er det beste. Og det har jeg ikke noen anelse om. Jeg tror ikke noen i Norge har det. Det hadde vært veldig fint om vi kunne hatt en debatt om dette, med de rette forutsetningene. I en dialog med Kunnskapsde-

– **Om vi derimot stenger oss inne for mye, om vi går ned til null i midlertidighet, så struper vi mobiliteten.**

partementet hadde det gått an å få etablert et ekspertpanel fra universiteter rundt i verden, med sikte på å samle erfaringer og ta de rette valgene.

- **De gangene du har tatt opp dette, føler du at du får gehør?**
- Folk hører hva jeg sier. Enkelte er veldig uenige med meg. Det er veldig fint at vi kan ha debatt om det. Men jeg hadde syntes det var enda finere om vi kunne tatt debatten på et høyere nivå, altså på regjeringsnivå.
- **I din forskergruppe i Uppsala, hva skal til for at du anbefaler fast ansettelse?**
- Det gjør jeg veldig ofte! Det er mange ting som må til. Den personen må for det første være eksellent i det han eller hun gjør. Og jeg må vite at det er finansiering for vedkommende i et visst antall år framover. Da gjør jeg alt jeg kan for å fremme den personen. Dette innebærer at vi har en gruppe med fast ansatte. Men vi har også en del postdoktorer og forskere som ikke er fast ansatt. Og som kommer og går fra ulike land.
- **Hva er dine egne erfaringer med ikke å være fast ansatt?**
- Jeg har vært midlertidig ansatt i mange år, så jeg vet hvordan

det er. Jeg husker ikke hvilket år jeg fikk fast ansettelse, men tror det var i 2003 eller 2004. Men vet du hva, jeg tenkte ikke på det. Jeg tror ikke jeg hadde fokus på det. Jeg hadde fokus på jobb.

- **Når vi snakker nå, er klokka nærmere fem en fredag ettermiddag. Som journalist er det vanskelig å få tak i professorer på norske universiteter på dette tidspunktet. Jeg tør ikke ringe engang. Spesielt nå som det er godt skiføre og alt.**
- Ja, hehe. Okei.
- **Hvordan er det i Sverige, er det folk på universitetene på dette tidspunktet? Skal du tilbake på jobb nå?**
- Nei, jeg skal ikke på jobb etter dette. Jeg holder på å skrive en stor rapport som jeg skal fortsette med i helga. Jeg skal jobbe en time til i kveld, og så skal jeg ha fredagsfri. Og så fortsetter jeg. Men når det gjelder det du sier, så har jeg mange kollegaer som er professorer på ulike universiteter i Norge. Og de jeg kjenner, jobber kjempehardt. Så jeg tror ikke professorer i Norge er noe senere enn professorer i Sverige. De jobber hardt alle sammen.

◆ AV ASLE OLAV RØNNING

■ – Man trenger ikke se på universitetet som en arbeidsplass på linje med alle andre. Vi har et unikt oppdrag i samfunnet, sier professor Maria Strømme.

■ – Det er viktig å huske at dette er et forslag, og at alle kan levere høring, oppmuntrer Maja Henriette Jensvoll.

FOTO: NORD UNIVERSITET

Skjerper krav til stipendiater og lektorer

Språkkrav og sterkere skille mellom dosent- og professorløpet skaper debatt om ny «personalforskrift». Maja Henriette Jensvoll minner om at det ennå bare er et forslag.

KARRIERE – Dette er en devaluering av dosenten, konstaterer førstelektor Maja Henriette Jensvoll på telefon fra Bodø.

Parallelt med arbeidet med ny universitets- og høyskolelov (UH-loven) har det foregått et arbeid med å oppdatere og sy sammen flere ulike ansettelsesforskrifter. Nå er forslaget ute på høring, og særlig to elementer skaper debatt.

VIL STILLE SPRÅKKRAV

I tråd med regjeringens handlingsplan for norsk fagspråk inneholder forslaget et krav om at også stipendiater og postdoktorer må opparbeide seg norskkferdigheter på minimum nivå B2. B2 er kravet for opptak til høyere utdanning og forutsetter så gode norskkunnskaper at man kan delta i samtaler uten anstrengelse.

I forslaget skal søkere som ikke kan dokumentere et minimumsnivå av norsk, svensk eller dansk, ta et kurs på 15 studiepoeng. Stipendiater med treårige stillinger skal få

ekstra tid til dette, eller de kan ta det som del av annet karrierefremmende arbeid (tidligere kalt pliktarbeid). Postdoktorene skal ha det innenfor sin treårsramme. Å kreve mer i en allerede presset rekrutteringsstilling vekker bekymring.

ØNSKER INTEGRERING

– Dette vil virke mot sin hensikt, kommenterte Pierre Lison i Akademiet for yngre forskere på et innspillsmøte i regi av HK-dir i februar.

Ifølge Lison er stipendiater og postdoktorer som ønsker å bli i Norge, allerede ivrige deltakere på norskkurs. Å tvinge de som vil reise videre, til å fylle opp kursene, vil skape en kamp om ressursene som gjør det vanskeligere å fordype seg for dem som vil det.

– Formålet med norskkravene for rekrutteringsstillingene er å sikre at de som rekrutteres fra andre land, får rimelig mulighet til å kvalifisere seg for stillinger i Norge på sikt, og å integrere dem i arbeidsmiljøet ved insti-

tusjonene, for der er arbeidsspråket norsk. Det er tydeliggjort i den nye UH-loven, svarte utredningsleder Vidar Grøtta fra Kunnskapsdepartementet.

Ifølge Grøtta har de regnet på kostnadene ved norskkursene, men disse tallene inngår i departementets budsjettarbeid og er derfor ikke offentlige.

LUKKER OVERGANGSVINDU

HK-dir foreslår også et nytt krav for å bli førsteamanuensis, nemlig forskningserfaring ut over eget doktorgradsprosjekt, for eksempel som vitenskapelig assistent før doktorgraden, eller gjennom det som tidligere het pliktarbeid. Ragnar Lie fra Universitets- og høyskolerådet (UHR) kommenterte på møtet at 20 prosent går rett fra doktorgrad til førsteamanuensis, og at det kan bli vanskeligere å avansere når de må ha denne tilleggskompetansen.

– Det er som om førsteamanuensene drar opp stigen etter seg, sier Jensvoll i Bodø.

Hun er mest opptatt av forslaget om at en ikke lenger kan søke opprykk fra dosentstigen og over i professorstigen. Det skaper problemer for universitets- og høyskolektorer som tar doktorgrad, og som mister dagens mulighet til å søke opprykk til førsteamanuensis.

I en del profesjonsfag er det en vanlig kar-

rierevei at ansatte hentes inn fra arbeidslivet til undervisning som universitetslektor før de tar doktorgrad og går over på «professorstigen». I forslaget åpnes det for at institusjonene kan gi overgang fra en stige til en annen, men ikke som en rettighet, slik opprykkene er formulert i dag.

Flere er også bekymret for at reglene endres underveis. Når forskriften trer i kraft 1. august, er det foreslått overgangsregler ut 2024. Men for dem som er i et doktorgradsløp, er ikke det nødvendigvis nok til å fullføre og søke opprykk innenfor dags system.

SKILLER KARRIERENE KLARERE

Lektorene med doktorgrad risikerer også å få problemer med å rykke opp på dosentstigen, påpekte Samuele Mascetti ved Høgskulen på Vestlandet (HVL). Med nye krav skal stigenes gjøres mer adskilte, dosentstigen skal stille krav til faglig utviklingsarbeid og yrkeserfaring, men hvis en person har jobbet med doktorgrad, og dermed forskningskompetanse, i flere år, har hen ikke tilegnet seg denne kunnskapen.

– Du kan jo si at dersom du har en jobb, kan du ikke automatisk forvente å få en annen, men inngangen til akademien er for svært mange gjennom en lektorstilling, kommenterte Mascetti på innspillsmøtet.

Jensvoll er også opptatt av at dosent ikke skal bli en toppstilling uten forskning:

– Endringene de foreslår, er dramatiske. Jeg skjønner ikke hvorfor man skal ville bli dosent i det nye løpet, kommenterte hun.

Hun frykter at dosentene blir rene undervisningsstillinger, og at forskningstiden overføres til professorene. Da kan både lønn og oppgaver bli skadelidende.

– For alle de av oss som har satset på dosentstigen, er dette å ødelegge mulighetene for karriere framover, sier hun.

Erik Kyrkjebø, førsteamanuensis ved HVL, kommenterte også at for mange er høyskole-/universitetslektor en ventestilling, for eksempel for å få undervisningskompetanse mens en venter på disputas.

– Ønsker en nå å tvinge ansatte inn i et postdoktorløp (gitt ledig stilling), i en midlertidig ansettelse uten utlysning, eller arbeidsledighet, før en kan ansettes i stilling som førsteamanuensis, spurte Kyrkjebø.

Men ikke alle er misfornøyd. Tore Rokkan i Dosentforeningen har tidligere vært kritisk til at opprykk til dosent måles med omtrent samme forskningskrav som til professor. Han sa seg fornøyd med at den nye forskriften markerer tydeligere at det er forskjell på de to retningene.

♦ AV JULIA LOGE

Dropper privat helseforsikring

– Å tilby en sånn forsikring er ikke i overenstemmelse med verdiene til Forskerforbundet, sier leder Guro Lind. Hun oppfordrer andre fagforeninger til å kutte ut privat helseforsikring.

FORSKERFORBUNDET – Å bygge opp under et marked for private helsetjenester, inkludert garanti om behandling på privat sykehus, er lite forenlig med å være en fagforening som ønsker kollektive løsninger. Det kan skape lengre køer når det vi trenger, er et godt helsevesen for alle, sier Guro Elisabeth Lind.

KØSNIKING

«Ventetiden på nødvendige undersøkelser og behandlinger i helsevesenet kan være lang.» Slik innleder Forskerforbundets forsikringskontor informasjonen om behandlingsforsikringen de tilbyr som en medlemsfordel. Med denne forsikringen kan folk i stedet hoppe forbi køen og få undersøkelse eller behandling innen ti dager på et privat sykehus.

– Jeg ble overrasket over å finne ut at vi hadde en behandlingsforsikring, sier Lind.

Hun oppdaget det da forsikringskontoret sendte ut informasjon om medlemsfordelene de tilbyr.

– Å tilby en sånn forsikring er ikke i overenstemmelse med verdiene våre, for vi jobber for en sterk offentlig sektor. Ved å tilby dette til 25 000 medlemmer er vi med på å skape et marked og et todelt helsevesen.

I Norge er det om lag 750 000 som har behandlingsforsikring, viser tall fra Finans Norge. For rundt 90 prosent er det arbeidsgiveren som dekker dette. Det gjelder også de ansatte i Forskerforbundets sekretariat. De fleste bruker forsikringen til fysioterapeut og diagnostikk.

UENIGHET I STYRET

Lind vet ikke hvorfor dette tilbudet kom i 2015, men nå blir det slutt. Hovedstyret i Forskerforbundet har vedtatt ikke å reklamere mer for denne forsikringen og å slutte å tilby den. De som allerede har forsikringen, får imidlertid beholde den.

– Det viktigste er å slutte å skape markedet og ikke rekruttere flere, sier Lind.

Ifølge Lind tok ikke hovedstyret lett på å avslutte en medlemsfordel. Hun sier at det er første gang de har fattet et vedtak der de ønsker at protokollen skal vise hvem som stemte for, og hvem som stemte mot. Forskerforum har vært i kontakt med dem som stemte mot å avslutte tilbudet, men de ønsker ikke å kommentere et fattet vedtak.

Forskerforbundet slår seg dermed sammen med Utdanningsforbundet, Sykepleierforbundet og andre helsefaglige fagforeninger i Unio som ikke tilbyr denne forsikringen. LO, gjennom LOFavor, tilbyr heller ikke behandlingsforsikring. Blant de andre største fagforeningene i Unio har Politiets Fellesforbund samme type behandlingsforsikring som Forskerforbundet.

– Kommer du til å ta dette opp videre i Unio?

– Ja, svarer Lind og smiler godt. Jeg har allerede diskutert det med flere Unio-forbund. Og det vil være fint å sette det på dagsordenen på et Unio-styremøte.

♦ AV JULIA LOGE

FOTO: JON OLAV NESVOLD / NTB

■ Hvis pasientene ikke får plass på et privat sykehus i Norden innen ti dager, dekker forsikringen frakt til private sykehus ellers i Europa. Her ser vi Volvat i Oslo.

Prosenttillegg øker forskjellene

Hvis alle får lønnsøkning i prosent, øker lønnen mest for dem som allerede har mest. Det skaper hodebry for tillitsvalgte som Linda Møllersen.

FOTO: FORSKERFORBUNDET

■ – Jeg skulle ønske det var større frihet til å velge mellom krone og prosent, for det er fordeler og ulemper med begge deler, sier Linda Møllersen.

LØNN – De som tjener mest, hever lønnsnivået hvert eneste år, og det får vi ikke gjort noe med. Det øker forskjellene, sier Linda Møllersen.

Hun er hovedtillitsvalgt for Forskerforbundet ved Oslo universitetssykehus. Hun forhandler for medlemmer med stor variasjon i lønn, fra en årslønn på under 500 000 til de som tjener det tredobbelte, over 1,5 millioner kroner i året. Hvis alle disse får lik lønnsøkning i prosent, er det stor forskjell i hvor mye lønnen øker.

De økende forskjellene bekymrer både Møllersen og andre i lokallaget. De har prøvd seg på å forhandle fram kronetillegg til alle, men uten suksess.

KRONE ELLER PROSENTTILLEGG

I fjorårets lønnsoppgjør i staten forhandlet LO og YS fram en avtale med et kronetillegg til de med lavest lønn, og prosent for de med høy lønn. Det førte til at også mange av For-

skerforbundets lokallag i staten forhandlet fram lokale avtaler som ga kronetillegg til de med lavest lønn.

Sykehusene er ikke en del av staten, men møter Spekter som arbeidsgiver. Sykepleierne får mye av oppmerksomheten i det landsdekkende oppgjøret, mens Forskerforbundet lokalt forhandler for både sine medlemmer og enkelte mindre Unio-forbund. Ved sykehuset der Møllersen jobber, er det bare stipendiatene som i gjennomsnitt tjener så lite at de kunne vært omfattet av kronetillegget, men hun har flere medlemsgrupper som tjener mellom 600 000 og 700 000: kliniske ernæringsfysiologer, postdoktorer, spesialingeniører, konsulenter og rådgivere. Derfra er det langt opp til en del av lederstillingene, der lønnen i snitt er rundt en million.

Møllersen lager en forenkling: Hvis alle får 5 prosent lønnsøkning, vil de som tjener 650 000, få 32 500 kroner i tillegg. Ledere, som i snitt tjener om lag 973 000, vil få et

gjennomsnittlig kronetillegg på ca. 49 000.

I år tyder de fleste anslag på at lønnsoppgjøret havner på minst 5 prosent. Etter et år med stigende matvareutgifter og høy rente på både boliglån og studielån betyr det mye om man får 30 000 eller 50 000 kroner mer i året.

TA FRA HØYTLØNNEDE

Møllersen skulle ønske det var lettere å ta fra prosentene til de med høyest lønn, og gi til de med lavest lønn, også for lederne, som spriker mye i lønn seg imellom: Ifølge Møllersen er det en lønnsforskjell på ca. 888 000 kroner mellom lederen som tjener mest, og den som tjener minst.

Men det er ikke enkelt, for de som tjener best, er også ofte ledere som kan vise til gode resultater, og som derfor forventer å få en god lønnsøkning. For to år siden prøvde de å gi kronetillegg til alle, men fikk det bare til for de med lavest lønn.

– Jeg har forståelse for at man ønsker å belønne ledere som gjør det bra, men det gjør det vanskelig å gjøre noe med lønnsforskjellene, sier hun.

FORSKERFORBUNDETS POLITIKK

Lokallaget styrer det lokale lønnsoppgjøret, men skal de gå mot arbeidsgiveren, trenger Møllersen Forskerforbundet i ryggen. Men Forskerforbundets politikk er at generelle tillegg – lønnstillegg som går til alle – skal gis i form av prosent.

– Når både Forskerforbundet og arbeidsgivere ønsker prosent, må vi klare det selv hvis vi skal få inn kronetillegg.

Forskerforbundets leder, Guro Elisabeth Lind, ønsker ikke å kommentere om prosenttilleggene fører til økte forskjeller, før lønnsstatistikken fra Spekter-forhandlingene er ferdig analysert.

✦ AV JULIA LOGE

Presisering

I artikkelen «Når universitetet blir en merkevare» i Forskerforum nr. 1/24 stod det at NMBU i 2022 inngikk en millionavtale om kjøp av PR-tjenester fra selskapet Sustainability AS. Artikkelen ga inntrykk av at avtalen fremdeles stod ved lag, noe som ikke stemmer. Forskerforum presiserer at avtalen ble sagt opp i mars 2022. *Red.*

– De som tjener mest, hever lønnsnivået hvert eneste år.

LINDA MØLLERSEN

Skuffet over ny lov

Fortsatt åremål i kunstutdanning og studieavgift for utenlandske studenter: Forskerforbundet er skuffet over helheten i ny universitets- og høyskolelov (UH-loven).

FOTO: HÅKON MOSVOLD LARSEN / NTB

■ – Vi har flere punkter vi er kritiske til, enn vi er positive til, sier Guro Elisabeth Lind.

UH-LOVEN Loven ble lagt fram av daværende forsknings- og høyere utdanningsminister Ola Borten Moe i fjor sommer. Nå har Stortinget sagt sitt.

Regjeringen fikk alle forslagene sine igjennom, men måtte ty til slalåmkjøring. Det var ulike flertall for ulike deler av loven. Bestemmelsen om politisk styring av nedleggelse av studiesteder ble vedtatt med støtte fra blant andre SV og Rødt.

I spørsmålet om fortsatt åremål for kunstfag måtte regjeringen hente flertall hos Høyre, Fremskrittspartiet, Miljøpartiet De Grønne og Kristelig Folkeparti.

– KUNNE VÆRT BEDRE

– Jeg er skuffet over at stortingsbehandlingen i liten grad gjorde loven bedre, sier leder Guro Elisabeth Lind i Forskerforbundet.

Hun peker på at det har vært jobbet lenge med loven, og at det kan bli lenge til neste mulighet til å forbedre den.

– Det er helt klart at vi kunne stått igjen med et bedre lovverk enn vi gjør nå, sier Lind.

Hun viser til studiepengen for studenter fra land utenfor EØS som ett av punktene hun er kritisk til. Dette kom for første gang med statsbudsjettet høsten 2022, og kom inn i gjeldende lov i fjor. Nå er det også videreført i den nye loven. Studiepengen er kommet

på tross av et samstemt råd fra hele universitets- og høyskolesektoren.

– Dette er den siste spikeren i kista når det gjelder gratisprinsippet for studenter fra land utenfor EØS. Dette er noe en samlet sektor har advart mot. Vi begynner allerede nå å se konsekvensene i form av at studietilbud legges ned, sier Lind.

ÅREMÅL FOR KUNSTUTDANNINGER

I den nye loven er det noen innstramminger i bruken av midlertidige ansettelser, men mest debatt har det vært om bruken av åremål i undervisnings- og forskerstillinger innen kunstutdanningene. Det er ofte utøvende kunstnere som har disse stillingene.

Før var det lov med to åremålsperioder. Nå blir det tillatt med kun én periode på inntil seks år.

– Jeg klarer faktisk ikke å forstå hvorfor man ikke skal ha fast ansatte, sa professor Live Maria Roggen ved Musikkhøgskolen til Forskerforum i fjor høst.

I 2022 var det over 200 ansatte i slike stillinger. Fra utdanningsinstitusjonene har det vært argumentert for at dette er et godt virkemiddel for å sikre en god utveksling med kunstfeltet.

Flere fagforeninger har ønsket hele bruken av åremål i kunstutdanninger til livs. Lind er oppgitt over utfallet, og mener at den nye virkeligheten i praksis blir en forverring.

– Regjeringen har hatt som prosjekt at det skal være en storrengjøring i arbeidslivet. Her skal man rydde opp for alle arbeidstakere, men tydeligvis ikke for kunstnerne, sier hun.

TRE ÅRS POSTDOKTOR

Forskerforbundet er samtidig glad for at postdoktorstillingene heretter skal være på minst tre år, mot minst to år i dag. Det er også krav om at stillingene skal være kvalifiserende for videre karriere i akademia.

– Vi er glade for å ha fått gjennomslag.

Dette er noe av det som er positivt med den nye loven, sier Lind.

Hun peker også på styrking av vernet av akademisk frihet som positivt. I den nye loven heter det at det er institusjonenes ansvar å fremme og verne akademisk frihet og de som utøver den.

LEX NESNA BLIR LOV

Nesna-saken, at Nord universitet ville legge ned lærerutdanningen, er bakteppet for en av endringene i den nye loven. Heretter skal nedleggelse av studiesteder behandles som en politisk beslutning og vedtas av regjeringen.

Universitets- og høyskolerådet (UHR) er blant dem som har gått imot dette. De mener styret på den enkelte institusjon skal kunne ta slike avgjørelser.

– Det er universitets- eller høyskolestyret som har ansvaret for at institusjonen drives på en bærekraftig måte, sa Sunniva Whittaker, rektor ved Universitetet i Agder og leder for UHR, til Forskerforum i forrige måned.

Hun mener det er en logisk brist at institusjonene selv ikke kan ha siste ord, når det er de som sitter med det overordnede ansvaret for økonomi og disponering av faglige ressurser.

UNDERVISNINGSSPRÅK

Regjeringen fikk også flertall for lovfesting av at norsk eller samisk som hovedregel skal være undervisningsspråk. På dette punktet sikret SV og Rødt flertall for regjeringen, mens Høyre og Venstre mente at det ikke var behov for å lovfeste dette.

Den nye loven inneholder også nye bestemmelser om sanksjoner mot studenter som fusker på eksamen. Blant annet blir det åpnet for utestengelse i inntil to år i særlig alvorlige tilfeller.

✦ AV ASLE OLAV RØNNING

– Dette er den siste spikeren i kista når det gjelder gratisprinsippet.

GURO ELISABETH LIND

Plagiat-komplekset

Sandra Borch gikk med en gang, mens Ingvild Kjerkol forsøker å ri stormen av. Typiske politikerkandaler, ifølge ekspert.

FORSKNINGSETIKK Sandra Borch (Sp) la seg på defflat da det ble oppdaget omfattende tekstlikheter i hennes masteroppgave om sikkerhetsregulering i norsk petroleumsrett. Helseminister Ingvild Kjerkol (Ap) kjører motsatt strategi og venter på at Nord universitet skal se på oppgaven på nytt. Plagiatsakene har alle typiske trekk ved en politikerkandale, ifølge Kim Arne Hammerstad, som i 2020 ga ut bok om norske politiske skandaler.

– Det er eksempler på to dramaturgier, der den ene politiker trekker seg umiddelbart og luften går ut av saken raskt. Og så er det en annen politiker med en ganske lik sak, som umiddelbart ikke ser like alvorlig ut, men som blir jaget fra skanse til skanse, men som fremdeles sitter, sier Hammerstad, som kom med en revidert utgave av boka tidligere i år.

I motsetning til Borch tar Kjerkol en Erna, tror Hammerstad – det vil si at hun forsøker å ri stormen av.

– Man kan nesten spørre seg om Kjerkol er litt inspirert av denne håndteringen. Vi har ikke sett så mange eksempler på dette i norsk politikk. I de fleste skandalene har mediene

■ Ingvild Kjerkol og Sandra Borch, her under en muntlig spørretime i Stortinget i 2023.

FOTO: FREDRIK VAREFELL / NTB

Akademiske snarveier

Det er ikke bare norske politikere som tar seg friheter i avhandlingene sine. Minst 20 tyske topp-politikere har stått i plagiatskandaler de siste årene.

UNGARN: Pál Schmitt var kjent som idrettstopp og olympisk mester i fekting da han ble president i Ungarn i 2010. I 1992 leverte han doktorgradsavhandlingen «En analyse av programmet for de moderne OL». 20 år etter avslørte det ungarske ukebladet HVG at 197 sider av den 215 sider lange avhandlingen nesten var direkte avskrift av en artikkel skrevet av en annen idrettsekspert. Schmitt har hele veien hevdet sin uskyld, men kunngjorde likevel sin avgang til det ungarske parlamentet i april 2012. Med det røyk også dokortittelen.

■ Da Ursula von der Leyen var forsvarsminister, ble hun anklaget for plagiat i doktoravhandlingen. Hun ble frikjent og er nå EU-president.

FOTO: NTB

ØSTERRIKE: Christine Aschbacher rakk å være østerriksk arbeidsminister i et snaut år før det ble oppdaget omfattende plagiat i både masteroppgaven fra 2006 og doktorgraden hun leverte mens hun var minister i 2020. Ikke nok med at masteroppgaven inneholdt plagiat, den skal også ha vært full av tekstmessig slurv og grammatiske feil. Hun trakk seg fra ministerposten i januar 2021 for «å beskytte familien».

ROMANIA: I Romania er plagiat så utbredt at det har gått ut over landets akademiske rykte og integritet, ifølge Science|Business. Gravejournalister har de siste årene gravd fram den ene plagiatsaken etter den andre hos rumenske samfunnsstopper. For et års tid siden ble blant annet innenriksminister Lucian Bode beskyldt for plagiat i en doktorgradsavhandling om rumensk energisik-

drevet narrativet fra start til slutt. Det ender ofte med at politikerne går av på grunn av mediepress, sier Hammerstad, som mener det gjenstår å se hvordan Kjercols strategi påvirker hennes politiske tillit på lang sikt.

– TILFELDIG AT BORCH VAR FØRST

Felles for både Erna Solberg og Kjerkol er at de har overlatt avgjørelsene til andre instanser. Solberg la saken i hendene til Kripes, mens Kjerkol venter på Nord universitet.

– Med den medievirkeligheten vi har nå med to kriger, er det begrenset hvor lenge en skandale brenner i mediene.

Det Hammerstad kaller «Borch-komplekset», kom etter at Harvard-rektor Claudine Gay måtte gå av på grunn av anklager om tekstlikheter i doktorgraden – selv om mange mener at den egentlige grunnen for avgangen var uttalelser om Israel–Palestina-konflikten. Det var bare et tidsspørsmål før norsk presse startet å undersøke gradene til norske samfunnstopper, mener Hammerstad.

– Det måtte på et eller annet tidspunkt ha kommet. Det var tilfeldig at Borch kom først. Det kunne like gjerne vært Kjerkol.

Hvis man ikke håndterer en skandale med en gang, kan den hemsøke deg, forteller forfatter Kim Arne Hammerstad.

FOTO: SIW PESSAR

– BØR INNRØMME FEILEN

Borch og Kjerkol har blitt anklaget for akademisk juks eller slurv. De kan verken skyldes på sleipe partnere eller ukultur i embetsverket. Hvordan bør en samfunnstopp håndtere å bli tatt i fusk?

– Hvis man ønsker minst mulig skade på sin framtidige karriere, så bør man innrømme at det har skjedd en feil, og ta konsekvensen på kort sikt. Det er mye som tyder på at det øker sjansen på lengre sikt for å få et comeback. Sånn sett har Borch handlet klokt, sier han og viser til at Sp-leder Trygve Slagsvold

Vedum allerede har åpnet for et mulig Borch-comeback.

Kan beskyldninger om plagiat bli brukt som pressmiddel? Det finnes få eksempler på det i norsk politikk, sier skandaleeksperten.

– Men det er en moralsk og etisk grense som spesielt mediene må trekke opp. Man må trekke en grense for hva man kan ha på kontoen for feil man har gjort, om det bare er slurv eller systematisk plagiat, sier Hammerstad, som mener en helt perfekt politikerklasse, som aldri har gjort en feil i hele sitt liv, ikke er noe å trakte etter.

– Det er begrenset hvor lenge en skandale brenner i mediene.

KIM ARNE HAMMERSTAD

♦ AV LINA CHRISTENSEN

kerhet, levert i 2018. Ellers har en tidligere statsminister, en forsvarsminister, en helseminister, en utdanningsminister og en rekke universitetsrektorer blitt beskyldt for plagiat.

TYSKLAND: Også Tyskland har vært hjem-søkt av mange plagiatsaker etter at en blogger har spesialisert seg på å saumfare akademiske oppgaver. Ifølge den tyske kanalen DW har så mange som 20 toppolitikere stått i plagiatskandaler de siste årene, blant dem en tidligere forsvarsminister og en tidligere utdanningsminister.

Det hele startet med at det ble oppdaget plagiat i doktorgraden til den tidligere forsvarsministeren og finansministeren Karl-Theodor zu Guttenberg. Guttenberg sa fra seg alle politiske poster i mars 2011. Han har senere beklaget for det tyske parlamentet, men nektet for at plagiatet var tilsiktet. Siden

har media kalt han «Baron zu Googleberg».

Daværende utdanningsminister Annette Schavan uttalte den gangen til Der Spiegel at «intellektuelt tyveri ikke er noe småteri». Men da det et par år senere ble avdekket 60 tilfeller som ikke var korrekt kildeført i hennes egen doktorgrad, måtte også hun gå av.

Også dagens president for Europakommisjonen, Ursula von der Leyen, har vært nødt til å forsvare seg mot plagiatanklager. Da hun var tysk forsvarsminister, mente en jussprofessor at doktorgraden hennes fra 1991 inneholdt stjålne passasjer. Kommisjonen som gransket avhandlingen, landet på at doktorgraden inneholdt tekstlikheter, men at likhetene ikke var tilsiktet. Dermed fikk von der Leyen beholde både graden og jobben, samtidig som hun senere kunne sikre seg en toppjobb i EU.

♦ AV LINA CHRISTENSEN

Frykter arkiv-kutt

Tre fagforeninger hos Riksantikvaren er bekymret for svekking av tilbudet til publikum.

RIKSANTIKVAREN Klima- og miljødepartementet (KLD) har vedtatt å samordne arkiv og andre administrative oppgaver på tvers av sine underliggende etater. En av disse er Riksantikvaren, der fagforeningene er kritiske til hvordan samordningen skjer.

«En ytterligere uttynning av ressurser i Riksantikvarens arkivfunksjon vil få store konsekvenser for dagens tjenestetilbud», heter det i et felles opprop fra lokallagene til Forskerforbundet, NTL og Akademikerne.

Arkivtjenester for sju etater er samlet hos Miljødirektoratet. Denne samordningen har ifølge fagforeningene hos Riksantikvaren fungert dårlig.

ETTERSLEP I ARKIV

De skriver i oppropet at det har bygd seg opp store etterslep på journalføring etter at samordningen ble iverksatt. Det rammer blant annet offentlighetens mulighet for innsyn.

– I 2020 overførte vi to medarbeidere til den felles administrative funksjonen i Miljødirektoratet. Slik vi ser det, har det ikke fungert på en god måte, sier Bjørn-Håkon Eketuft Rygh, leder for Forskerforbundets lokallag hos Riksantikvaren.

Nå er Riksantikvaren pålagt å betale for tjenestene. Det innebærer i praksis ytterligere to årsverk, ifølge fagforeningene. I oppropet ber de KLD om å snu. De frykter at resultatet blir kutt, ved at det må hentes ressurser fra andre deler av virksomheten.

– Dette blir vanskelig, siden vi har stått i nedbemanning siden 2016, sier Rygh.

– EFFEKTIV OG ROBUST LØSNING

KLD er ikke enig i at Riksantikvaren blir skadelidende. Ekspedisjonssjef Frode Tarjei Selman viser til at det ikke legges opp til at ansatte skal skifte arbeidsgiver.

Departementet opplyser på vedtaket om å overføre ressurser tilsvarende to årsverk skal iverksettes fra i år.

Fagforeningene peker på at samordning på tvers av etatene har en lang forhistorie. En konsulentrapport fra selskapet PwC konkluderte i 2017 med ikke å anbefale samordning av arkivtjenester.

– Klima- og miljødepartementet har gjort en annen vurdering. Vi mener at dagens samordning gir en mer effektiv og robust løsning for sektoren som helhet enn den løsningen PwC-rapporten anbefaler, skriver Selman i en e-post til Forskerforum.

♦ AV ASLE OLAV RØNNING

Les hele saken på forskerforum.no

Tar tekstrobotane jobben min?

Får teknisk-administrativt tilsette ein betre kvardag når kunstig intelligens kan utføre dei kjedelege oppgåvene? Det vonar James Hosea.

FOTO: KERSTIN GJENGEDAL

■ – Ofte er det slik at dess mindre ein veit om nye teknologiar, dess meir trugande verkar dei, seier leiari i FFTA, James Hosea.

KUNSTIG INTELLIGENS Etter at generative kunstig intelligens-verktøy som til dømes ChatGPT vart tilgjengelege for personen i gata, er kunstig intelligens (KI) blitt noko «alle» har eit forhold til. Men, som Forskerforum skreiv i førre nummer, er det førebels ikkje klart akkurat korleis KI kjem til å påverke organisasjonane i kunnskapssektoren. KI får større plass i forkinga, mellom anna med hjelp frå regjeringas KI-milliard. Men kva med administrasjonen?

– Ein spør seg jo: Korleis vil dette påverke meg? Kva er risikoane og moglegheitene? Vil KI ta alle jobbane våre? illustrerer James Hosea, seniorrådgjevar ved Seksjon for utdanningskvalitet ved Noregs handelshøgskole (NHH). Hosea leier Forskerforbundets forening for teknisk/administrativt tilsette (FFTA).

KI I ARBEIDSLIVET

KI er raskt blitt del av ein større diskusjon om produktivitet og automatisering i arbeidslivet, ein diskusjon som har gått føre seg i meir enn hundre år, og der det jamleg kjem spådommar om at store delar av arbeidsstyrken vil bli gjorde overflødige av nye former for automatisering. Når KI-verktøy no kan skrive all den generiske teksten som offentlege verksemdar produserer kvar dag, kan ein kanskje tenkje seg at mange tilsette vil bli rasjonaliserte vekk.

Hosea legg i staden vekt på behovet for kompetanseheving.

– Generative KI-verktøy er noko nytt og

kan verke skummelt, og då blir kompetanseheving viktig. Eg ser det som ein mogleg vinn-vinn-situasjon: Kompetanseheving kan føre til meir interessante arbeidsoppgåver for medlemmane våre og samstundes gjere oss betre rusta til å levere det arbeidsgjevarane treng.

På vårkonferansen til FFTA, som går av stabelen i midten av april, er KI i arbeidslivet tema. Årets konferanse vart fullteikna på få dagar, fortel Hosea.

– FFTA har ingen offisiell politikk på dette området enno, men det er noko vi skal diskutere etter konferansen. Det vil påverke innspelet vårt til Hovudstyret når Forskerforbundet no skal oppdatere politikken sin for teknisk-administrativt tilsette, seier han.

ERSTATTAR IKKJE KUNNSKAP

Ved NHH blir dei tilsette oppmoda om å prøve seg med KI-verktøy, fortel han.

– Første gong eg prøvde ChatGPT, var i fjor då eg skulle leie ein paneldebatt om noko eg ikkje er ekspert på. Vanlegvis ville eg ha førebudd meg ved å google etter informasjon. No bad eg i staden ChatGPT foreslå spørsmål til panelet.

Spørsmåla tekstroboten foreslo, var eit godt utgangspunkt, men måtte justerast litt. Det er representativt for erfaringa han har

gjort seg så langt: Verktøyet kan spare arbeid i starten, men ein må gå nøye gjennom resultatet og rette opp feil og «hallusinasjonar».

– Det er enklare når ein har bakgrunnskunnskap, så vi treng framleis den spisskompetansen våre tilsette der ute sit med.

– Det veit du, men veit arbeidsgjevarane det?

– Det kan nok variere. Ikkje alle arbeidsgjevarar har oversikt over kompetansen til dei tilsette, seier Hosea.

Samstundes har statlege verksemdar eit overordna ansvar for å leggje til rette for systematisk kompetanseutvikling, peikar han på. Og hovudtariffavtalen presiserer at partane skal arbeide for å tilby attraktive arbeidsplassar og hindre utstøying ved omstillingsprosessar.

– Så rammeverket er på plass.

ETTERLYSER MEIR KOMPETANSE

Den siste tida har den eine rapporten etter den andre peika mot at det berre vil bli større behov for ulike former for IKT-kompetanse framover. Sist ute var NHOs kompetansebarometer som vart lagt fram i midten

av februar, der eit fleirtal av bedriftene i barometeret ser for seg at KI vil auke behovet for IKT-kompetanse. Samstundes har nær halvparten av bedriftene ikkje teke i bruk KI i det heile.

– Inntrykket mitt er at det førebels blir snakka mykje meir om KI enn det blir brukt, seier Gjermund Lanestedt, dagleg leiari i rådgjevingsselskapet Capto. Selskapet gjev råd om digitalisering og styring til offentlege verksemdar.

Lanestedt viser til at det alltid tek lengre tid enn ein trur, før ny teknologi blir teken i allmenn bruk.

– Men at ein del jobbar vil få nytt innhald, er eg ikkje i tvil

om. Og nokre oppgåver kan automatiserast vekk: Alt som har å gjere med å sortere og finne fram i informasjon, disponere stoff og sette opp tabellar og slikt. Det gjer eg sjølv. Når eg skal lage ein disposisjon for ein rapport, brukar eg ikkje tid på å tenkje på det. Eg let ChatGPT gjere det for meg, seier han.

Men KI handlar ikkje berre om å automatisere enkle oppgåver. I botn og grunn er KI eit steg høgare på digitaliseringsstigen, der målet er betre databehandling, meiner han.

Meir enn eitt år etter ChatGPT er det framleis uklart kva som skal vere rolla til akademia i KI-revolusjonen mange ventar på, skreiv vi i førre nummer av Forskerforum.

– Dei siste tiåra har vi samla utruleg store datamengder, særleg i offentleg sektor, og vi har eigentleg ikkje greidd å utnytte dei skikkeleg. Dei ligg der i databasar og filkatalogar. KI er eit svar på korleis vi kan hauste innsikt og verdi av desse enorme datamengdene, seier han.

MÅ LITE PÅ MODELLEN

Men nokre viktige føresetnader må vere på plass for at det kan skje.

– For det første må ein ha orden i sysakene: Kva viser eigentleg datamaterialet vi har, korleis kan det merkast. Eit anna omsyn er kven som har rettar til grunnlagsmaterialet, og korleis ein skal handtere personopplysingar.

I ein artikkel i tidsskriftet Stat & Styring, som Lanestedt skreiv saman med to forskarar frå Universitetet i Agder, kjem dei med nokre råd om korleis offentlege verksemdar bør stille seg til KI. Datatryggleik, strukturelle skeivheiter i datamaterialet som KI blir trena på, og manglande transparens i KI-modellane er døme på problem som må takast på alvor.

– Dette er jo ikkje trivielle problem. Mangel på transparens er vel ein definerande eigenskap ved KI?

– Ja, og i offentleg sektor er det viktig for rettstryggleiken at ein skal kunne forstå korleis avgjerder blir tekne. Når konklusjonen blir at ein berre må stole på modellen, då inneber det at ein flyttar på nokre grensesteinar, vedgår Lanestedt.

Samstundes er det allereie i dag umogleg for dei fleste å sette seg inn i korleis mange forvaltingsvedtak blir gjorde, peikar han på.

– Eller ta forsikringspremien min, eller pensjonsordninga – det er ikkje mogleg å forstå, men vi lit på systemet likevel. Men «forklarbar KI» er eit stort forskingsfelt for tida, så det er ikkje gjeve at KI-verktøy alltid vil vere like lite etterrettelege som no, seier han.

SYSTEMATISK UTPRØVING

Så langt har det vore opp til kvar enkelt tilsett i kunnskapssektoren om og korleis dei vil ta i bruk KI-verktøy. Lanestedt meiner organisasjonane bør prøve seg fram på meir systematiske måtar.

– Lag pilotprosjekt, vurder nytte opp mot utfordringar, dokumenter prosessen. Skal ein sitte og vente, kan ein plutsleg oppdage at alle arbeidsoppgåvene forsvann utan at ein var førebudd, seier han.

– Eg tenkjer meg at teknisk-administrativt tilsette vil få nokre verktøy som gjer delar av jobben enklare. Samstundes er det ikkje slik at styresmaktene tenkjer at no når vi har KI, så kan vi slanke statsforvaltinga i møte med trongare tider. Det er heller slik at KI vil kunne svare på ein del av utfordringane vi får framover.

♦ AV KJERSTIN GJENGEDAL

‘Our mission is excellence’

● Originally from Svolvær, Maria Strømme (pictured) is a professor at Uppsala University and a board member at the University of Oslo (UiO). She is critical of the Norwegian debate about temporary employment in academia.

Why is it a problem that the focus is on permanent employment at Norwegian universities?

I’m not against job security, but our mission at UiO isn’t to reduce temporary staff to a minimum, it’s excellence in research and education. We need to do an analysis. Is it best to have as many permanent employees as possible, or do we need more flexibility? Think of the Ivy League universities. They have a large mobile group of researchers that bring in new ideas, then move on. We’ve never even discussed

PHOTOGRAPH: AXEL ØBERG

this. We’ve just decided that temporary employment must go down.

You also claim that scientific university staff are not a vulnerable group?

I understand the problem, but if they’ve been employed at UiO, even temporarily, they are among the best. They won’t have trouble finding another job.

New law: tuition fees and fixed-term contracts

● President of the Norwegian Association of Researchers Guro Elisabeth Lind is disappointed that the parliamentary treatment of the new University and University Colleges Act has done little to improve it. She is particularly critical that students outside the EEA will still have to pay tuition fees, contrary to the advice of the entire higher education sector. Some study programmes have already been discontinued as a result, she says. Lind is also negative when it comes to the use of fixed-term appointments

in arts academies, often involving performing artists. The new law allows one period of up to six years rather than two. Various trade unions have argued that temporary contracts should be dropped altogether, and Lind is frustrated by the outcome.

However, Lind is pleased that postdoctoral positions will now be for at least three years instead of two, and that these will qualify people for further careers in academia. ‘This is one of the positive aspects of the new law,’ she says.

Tougher language requirement proposed

● In line with the government’s action plan for the use of Norwegian in higher education, a controversial new proposal contains a requirement that also PhD candidates and postdocs should have at least level B2. Applicants unable to document this level in a Scandinavian language would have to take a 15-credit course. Only PhD candidates on three-year contracts would get extra time for this. The Young Academy of Norway is concerned that this language requirement would create unnecessary competition over limited resources. Those who want to remain here are already committed to learning Norwegian, they say.

UiO in last place

● 17.4 per cent of staff at the University of Oslo (UiO) are on temporary contracts, a far higher percentage than at the University of Bergen (10.8 per cent), Arctic University of Norway (10.4 per cent) and Norwegian University of Science and Technology (11.3 per cent). These figures apply to scientific staff. Within UiO, the faculties of Medicine, Mathematics and Natural Sciences, and Social Sciences have far more temporary staff than the other faculties. ‘UiO should not be worse than the other universities,’ says Katerini Storeng, president of the Norwegian Association of Researchers at UiO.

KRIGEN PÅ GAZA

BOIKOTT-DEMONSTRASJON

Da akademisk boikott av Israel skulle diskuteres i OsloMets forrige styremøte, demonstrerte ansatte og studenter utenfor møterommet til fordel for boikott. Ifølge Khrono var rektor Christen Kroghs innstilling på forhånd å avvise saken. Styret gikk inn for å fryse en utvekslingsavtale med Universitetet i Haifa, men det ble ingen full akademisk boikott. – Vi må passe på at vi ikke gjør et konkret vedtak nå som vil slå tilbake på oss senere. Vi har et regelverk hvor det står at vi skal forholde oss til norsk utenrikspolitikk, sa han ifølge Khrono.

FOTO: STEVE JOHNSON/UNSPLASH

MIDLERTIDIGHET

UiO på jumboplass

■ Universitetet i Oslo (UiO) har 17,4 prosent midlertidig ansatte og ligger betydelig dårligere an enn Universitetet i Bergen (10,8 prosent), UiT Norges arktiske universitet (10,4 prosent) og NTNU (11,3 prosent). Tallene gjelder vitenskapelig ansatte. Innad på UiO ligger Det medisinske fakultet, Matnat- og SV-fakultetet betydelig høyere i midlertidighet enn de andre fakultetene. – UiO bør ikke være dårligere enn de andre universitetene, sier Katerini Storeng, leder for Forskerforbundet ved UiO.

LÆRERUTDANNING

Fersk lærerstrategi

■ Søkertallene til lærerutdanningene har falt kraftig flere år på rad. Nå går regjeringen og elleve skoleorganisasjoner sammen for at flere skal ta lærerutdanning og forbli i yrket. – Vi erkjenner at vi har et ansvar både sammen og hver for oss. Samtidig ønsker vi en frisk og konstruktiv debatt både om læreryrket og om lærerutdanningene framover, sier forsknings- og utdanningsminister Oddmund Hoel (Sp). Et tiltak er å gjøre praksisen i utdanningene bedre. I løpet av året skal regjeringen også legge fram en stortingsmelding om opptakssystemet og en om profesjonsutdanninger, der det er ventet flere tiltak.

MILJØ

Opprop for bevaring av naturskog

■ 167 forskere fra ulike institusjoner, blant andre Norsk institutt for naturforskning og Universitetet i Bergen, har lansert et opprop for bevaring av naturskog i Norge. – Manglende dokumentasjon og betydelig årlig hogst i naturskoger kan medføre irreversible tap av naturverdier i norsk skog om ikke en mer komplett kartfesting kommer på plass i nær fremtid, står det i pressemeldingen. Forskerne har bedt regjeringen gjennomføre en kartfesting av de siste naturskogene innen utgangen av 2025.

FOTO: RURAL EXPLORER/UNSPLASH

FORVALTNING

Ny etat for eksportkontroll

■ Etaten for eksportkontroll og sanksjoner, som skal opprettes innen 1. januar 2025, får navnet «Direktoratet for eksportkontroll og sanksjoner» (DEKSA). DEKSA skal blant annet behandle saker der forskningsinstitusjoner trenger lisens etter forskriften om eksportkontroll. I dag har UD ansvaret for disse sakene. Et ny forskrift på feltet var på høring i 2022, men møtte omfattende kritikk fra universiteter og høyskoler. Det nye regelverket har ennå ikke kommet på plass.

FOTO: PAUL TEISEN/UNSPLASH

II

ARBEIDSLIV

Over 3000 stillinger ble ikke lyst ut

■ 3238 personer er ansatt i toerstillinger ved statlige universiteter og høyskoler, ifølge tall Aftenposten har hentet inn. En toerstilling, som forsker II eller professor II, er en ekstrastilling på 20 prosent ved en annen institusjon enn der man jobber til vanlig. Forskerstillinger skal imidlertid lysnes ut offentlig, og i arbeidet med den nye universitets- og høyskoleloven har det blitt klart at denne regelen «trolig er brutt i flere år», melder avisen. Årsaken er at nesten alle forskere i toerstillinger ansettes uten utlysning. Universitetet i Oslo har flest ansatte i slike bistillinger, med 650, mens NTNU har 500.

Kunstsiloen i Kristiansand åpner 11. mai. Nyhetskanalen CNN trekker fram museet som et av verdens ti mest betydningsfulle nye byggverk i 2024.

ILLUSTRASJONFOTO: MESTRES WAGE / BAK / MENDOZA PARTIDA

KUNSTSILO

— JEG HAR ALDRI ANGRET

11. mai åpner den omdiskuterte kunstsiloen i Kristiansand, som skal huse kunstsamlingen til oljefondsjef Nicolai Tangen. Tangen har de siste årene unnlatt å uttale seg om kunstmuseet han har finansiert, men nå har han lettet på sløret overfor Morgenbladet. Til tross for spektakkel har han aldri angret: – Nei! Jeg har aldri angret på noen ting. Aldri i mitt liv. Det er ikke sånn jeg holder på. Og jeg har vært igjennom noen runder ... sier han til avisen. Han kan også love at han ikke skal blande seg inn i driften: – Det er noe som er veldig viktig her: Det er ikke mitt museum! Det er kjempeviktig!

FOTO: NTNU

NTNU

Direktør-pendling

■ Da NTNU ansatte direktør Bjørn Haugstad i 2021, inngikk de en avtale om at universitetet skulle betale for Haugstads pendling fra sitt hjem i Oslo, samt for hybel i Trondheim. Den gangen ble pendlingen budsjettet til å koste rundt 80 000 kroner i året. Nå har Khrono kartlagt Haugstads pendlerutgifter. I 2023 pendlet Haugstad for 270 110 kroner. Året før var utgiftene på over 175 000 kroner. – Vi gjør oppmerksom på at drosjeutgiftene er lavere i 2023 enn i 2022, kommenterer konstituert rektor Tor Grande (bildet) til nettavisen.

PST

Kinesiske militære forskere i Norge

■ Kinesiske forskningsledere, gjesteforskere og studenter fra institusjoner tilknyttet det kinesiske forsvarstjenesten har jobbet i Norge. Det kom fram i forbindelse med PSTs presentasjon av årets trusselvurdering. PST mener forskningssamarbeid med personell tilknyttet det kinesiske militæret direkte eller indirekte vil understøtte utviklingen av Kinas militære kapasiteter. PST trekker særlig fram nordområdene og teknologi som områder der Kina har etterretningsinteresse.

Diagnose: **Laber egeninnsats**

Hva med å stille litt krav til studentene, spør Oddveig Storstad.
– Vi tilpasser oss kravene som stilles, kontrer student Vegard Gisholt.

AV LINA CHRISTENSEN

Sverre Narum (t.v.) og Vegard Gisholt
studerer ved NTNU. Foto: Geir Mogen

Fikk du til indeksen, spør Oddveig Storstad, førsteamanuensis og sosiolog ved NTNU.

– Nja. Det begynner å komme seg, svarer Sverre Narum, lærerstudent på siste året.

I et klasserom på Kalvskinnet i Trondheim sitter Storstad og geleider Narum gjennom dataene fra en studie om ungdomskoleelevers kunnskaper om demokrati og medborgerskap. Ved siden av sitter medstudent og kompis Vegard Gisholt og følger med.

– Da fungerer den indeksen, faktisk. Men det er litt tunga rett i kjeften-jobbing, sier Storstad til studentene, som hun omtaler som «gutta mine».

Ingenting gleder Storstad mer enn engasjerte studenter, der hun merker den indre motivasjonen og gleden ved å lære. Men noe er i ferd med å skje, ifølge førsteamanuensis. Etter å ha sensurert eksamensoppgaver i sosiologi og statsvitenskap ved ulike universiteter og høyskoler i 30 år merker hun at noe har endret seg med studentene: tynne eksamensbesvarelser, manglende egeninnsats og studenter som er «mer opptatt av å finne minste motstands vei».

– Det betyr ikke at alle er sånn. Det er veldig, veldig viktig for meg å få fram at det fortsatt er mange dedikerte studenter som

legger ned mye tid og er drevet av en indre motivasjon. Men det er for mange, og det er en økende andel, som egentlig ikke er motivert og derfor heller ikke legger inn noen innsats, sier Storstad.

Før jul satte hun ord på frustrasjonen: «Hva med å stille noen krav til studentene også», skrev hun i et innlegg i Forskerforum. Hun har vært gjesteskribent i mange år, men aldri før har hun fått så mange tilbakemeldinger. Hva hadde hun pirket borti?

– Det virker som folk synes det var litt modig sagt.

Slurv og makkverk

Da hun skrev innlegget, hadde hun akkurat blitt ferdig med en ny bunke med eksamensoppgaver og en rekke bacheloroppgaver fra flere universiteter. Hun kaller mye av det hun leste, for «ungdomsskolestiler» – oppgaver der det er åpenbart at kandidaten ikke har åpnet pensum eller vært på forelesning.

– Det er ikke noen faglig forankring. De bruker ikke begrepsapparatet. Det er tydelig bare hentet fra et sted. Ofte skriver de at «jeg har lest at» eller «jeg tenker at». Det skal ikke holde til å få en karakter til å komme gjennom, sier Storstad.

Når hun diskuterer karakterer med andre sensorer, kan hun høre at «det har blitt sånn

nå», eller at «vi kan ikke kreve mer nå».

– Da tenker jeg, nei, sånn kan vi ikke holde på. Da har vi en spiral på vei nedover i krav som ender med en parodi.

«Jeg har en nagende følelse av at feiringen av grader med bunad, roser og taler har økt parallelt med at kvaliteten har gått ned», skrev hun i innlegget.

– Vi får inn bacheloroppgaver som mangler referanser, der referanselisten ikke er alfabetisert, eller med halve setninger som fortsetter med noen prikker – altså slurv.

– Har ikke du som underviser og veileder et ansvar for å få studentene til å føre referansene riktig?

– Nei, jeg kan ikke skrive oppgaven for dem. Vi gir grundig opplæring, og som veiledere kan vi ikke stoppe noen som insisterer på å levere et makkverk. Vi kan selvsagt fortelle at det er stor sjanse for at det ikke kommer til å gå veldig bra, men vi kan ikke hindre dem.

For Storstad går det å sensurere oppgaver fra uengasjerte studenter på motivasjonen løs.

– Jeg kjenner på en meningsløshet. Vi lager opplegg og forbereder oss – vi tar det på alvor og bruker enorme ressurser.

Generasjon prestasjon

– Jeg tenker at det ikke er tilfeldig at du ringer meg, sier en lattermild Rune Åkvik Nilsen,

– Jeg synes det er så fint når studenter har den indre motivasjonen, sier Oddveig Storstad.

Foto: Geir Mogen

sosiologiprofessor ved Universitetet i Sør-øst-Norge (USN), mens han sitter i bilen på vei til USNs campus Vestfold.

Åkvik Nilsens umiddelbare antagelse er at tiraden han nylig påførte sine studenter, har kommet Forskerforums journalist for øre. I årevis har han vært ansvarlig for et emne om sosiologiens klassikere, som er todelt i forelesninger og seminarer. Et krevende emne, med mye litteratur, der studentene skal lese originaltekster av tenkere som Max Weber og Émile Durkheim. Vanligvis har han utformet en lang liste med tekster som han forventer at studentene skal lese i forkant av forelesningene.

– Min erfaring – jeg har vært i bransjen lenge – er at studentene ikke leser det vi anbefaler. Men så hadde vi problemer med synkende deltagelse på seminarene, så vi tenkte å senke kravet for hva studentene skulle forberede seg på, sier Åkvik Nilsen.

På forelesningene har det vært bra fram-møte, men på seminarene, hvor studentene forventes å bidra mer selv, har oppmøtet vært labert. Løsningen ble å senke lista. Nå skulle ikke studentene lese mange tekster i uka, men kun én.

– Jeg ble ganske irritert på første seminar, da relativt få hadde fått med seg dette. Jeg hadde en lang tirade i den påfølgende fore-

– Mitt inntrykk er at jo mindre krav, jo mindre gjør de, og jo mer de slipper unna med, jo mindre tror de at de må gjøre.

RUNE ÅKVIK NILSEN

lesningen om krav og forventninger, sier Åkvik Nilsen, som fikk inntrykk av at studentene faktisk satte pris på reprimanden. En student skal også ha uttalt at det var på sin plass med et spark i rumpa.

– Det er liksom noe med tiden vi lever i. Unge mennesker blir kalt generasjon prestasjon. Man får høre at de er stresset og lider under følelsen av at det stilles harde krav. Det er underlig med tanke på den mildt sagt labre arbeidsinnsatsen de legger ned. Mitt inntrykk er at jo mindre krav, jo mindre gjør de, og jo mer de slipper unna med, jo mindre tror de at de må gjøre.

Glisne lesesaler

Åkvik Nilsens akademiske yrkeskarriere startet ved Høgskolen i Nord-Trøndelag, deretter noen år ved Universitetet i Oslo (UiO), før han fikk professoratet ved USN. Han lurer på om det er et skille mellom studentene på det han kaller eliteuniversitetene – særlig UiO – og masseuniversitetene – representert av de nye.

På Blindern opplevde han at mange hadde en grunnleggende motivasjon da de kom, mens han ved USN ikke kan ta studentenes læringsmotivasjon for gitt.

– Jeg vet ikke hvordan det er der i dag,

– Det har skjedd en nedskalering av karakterkravene. Det er litt sånn «alle skal med», sier Rune Åkvik Nilsen. Foto: Nils Andreas Kalve / USN

men i min tid på Blindern satt det mange studenter på lesesalene. Her ute i distriktene er det glissent. Studentene sitter ofte ute i det offentlige rom, de samler seg rundt PC-ene sine og snakker sammen.

– De har vel kollokvium da?

– Ja, noen ganger har de det. Men de sitter sammen i klynger midt i travle, offentlige rom, der folk traverser fram og tilbake, der det som regel ikke er stille, sier Åkvik Nilsen, som har inntrykk av at disse klyngene ofte består av studenter på tvers av fagfelt.

Åkvik Nilsen mener det handler om noe mer enn bare studentenes arbeidsinnsats. Hele kulturen som universitetet hviler på, er under sterkt press, mener han.

– Det er mulig jeg er en sur, gammel professor. Men jeg får følelsen av at det er et forfall i læringskulturen. Unge mennesker leser mindre, ikke bare pensum, men bøker generelt. De er mer opptatt av sosiale medier og visuell kultur, sier Åkvik Nilsen.

– Jeg leser ikke livet av meg

Studentene har ikke noe imot å bli stilt krav til, ifølge lærerstudentene i Trondheim. Men underviserne som klager på studentinnsatsen, må også huske på at det kommer an på hva de legger i krav, råder de.

– Hvis det er å heve antall arbeidskrav og innleveringer, så øker man kanskje ikke kravene, men man skaper flere obligatoriske

ting. Kvaliteten blir fortsatt like lav. Hvis du skal høyne kravene, så må du høyne det faglige nivået mer, sier Sverre Narum, som blant annet tror studentene ville lest mer hvis kravene til å bestå eksamen hadde vært høyere.

– Hvordan da?

– Jeg leser ikke livet av meg på lærerutdanningen. Det er jo en grunn til det. Jeg synes det går ganske all right å komme seg gjennom på en bra måte uten å måtte lese så veldig mye, sier Narum.

Studentene tilpasser seg de kravene som stilles, tilføyer kompisen, Vegard Gisholt.

– Flere studenter har en innstilling om at de bare skal komme seg greit igjennom. Men hadde kravene vært høyere, så hadde folk lest mer. Studentene er ikke dumme, sier Gisholt.

– Når du gjør noe obligatorisk, så bør det

være en essens bak det. Det må være fordi det er viktig å få med seg. Nå gjøres ting obligatorisk for at folk skal møte opp, fortsetter han.

– Vi slipper gjennom mer og mer

Her får guttene støtte av Oddveig Storstad.

– Som Vegard sier, vi tilpasser oss. Det er det som skjer når jeg sensurerer. Vi slipper gjennom mer og mer, sier hun.

– Men hvis det betyr at færre søker seg til lærerutdanningen, så betyr det at det blir færre lærere, innvender lærerstudent Vegard Gisholt.

– Ja, det gjør det. Men vi må fortsatt gjøre noe med det, og dette gjelder slett ikke bare lærerutdanningen. Det er ikke lenge siden vi hadde to ministere som ikke leverte ordentlig håndverk på sine masteroppgaver, sier Storstad, som mener hennes egen frustrasjon er et symptom på det samme som har utløst plagiatskandalene og den påfølgende debatten om mastersyke.

– Det er en instrumentalisering av utdanning og læring som jeg også tror skjer i grunnskolen og videregående. Hensikten blir bare å få papir på at du har en grad. Læringen blir sekundær – kanskje ikke det en gang, sier Storstad.

– Studentgruppene endrer seg. Bør man ikke som underviser tilpasse seg det?

– Nei, svarer Storstad kontant.

– Det er helt meningsløst å gå gjennom tre til fem år med utdanning uten noe annet utbytte enn et papir – både for den enkelte og for samfunnet. Det kan ikke være sosial-økonomisk lønnsomt. Du har papiret, men du har ikke kunnskapen, kompetansen og evnen til analytisk tenkning som papiret strengt tatt skal være et bevis på.

På skitur

– Det er beinhardt å være student nå. Da er det desto viktigere at de vet hva de går inn i, det er ikke alle som vet det, sier Anne Greve, professor i barnehagepedagogikk ved OsloMet, når Forskerforum slår på tråden.

Greve er oppgitt over hvilke signaler universitetene sender til studentene. Nylig reklamerte OsloMet for etter- og videreutdanningskurs ved å friste potensielle studenter med at emnene kan kombineres med et tra-

– Situasjonen nå er at studentene må jobbe så mye ved siden av for å administrere livene sine, sier Anne Greve.

Foto: Lina Christensen

– Førsteåret lærer du mye. Etter det er det liten progresjon. Det gjør at du kan bruke mye av det du har lært før, og fortsatt gjøre det bra, sier Sverre Narum (t.v.). Foto: Geir Mogen

– Jeg har vært på universitetet siden 2006, og studentene har ikke blitt noe dårligere eller latere – tvert imot, sier Jan Ivar Røssberg. Foto: Lina Christensen

– Jeg kjenner ikke igjen studentene som late og giddelauser, som bruker minste motstands vei.

IVAR RØSSBERG

velt hverdagsliv. Annonsen var illustrert med tilfredse folk som slapper av og nyter fritiden. «Er videreutdanning på OsloMet bare kos?» protesterte Greve og en kollega i Khrono.

– Det var bilde av noen som går på ski! Som danser! Og koser seg i sola! Vi prøver å få studentene gjennom masterutdanninger – det er ikke forenlig med å gå på ski! Mastergraden er den nest høyeste utdanningen, det krever vanvittig mye, sier Anne Greve.

Universitetene må ikke framstille mastergrader som *quick fix*. Da risikerer vi å miste tilliten til akademien og mastergraden, mener hun.

– Jeg har stor respekt for at studentene må jobbe ved siden av. Hos oss på barnehageutdanningen er det bra at studentene får praksis, de trenger å vite hvordan en unge ser ut. Men det er enormt krevende å ta høyere utdanning og jobbe ved siden av. Det er dårlig gjort overfor studentene å framstille utdanning som en slags hobby.

Hun vil ikke legge skylden på studentene, men på utdanningssystemet, universitetene og dets ledelse – og i dette tilfellet kanskje reklamebyrået.

– Men det blir spennende å se resultatet etter denne reklamen, humrer hun.

Utdanning som hobby

Etter 20 år som barnehageutdanner ser også hun en endring i studentgruppen. Hun har blant annet opplevd studenter som spør om å flytte veiledningstimen til kvelden hvis det ikke passer å møte opp på dagtid.

– Jeg vil ikke bli den hurpa som klager, men det er noe med forventningen om at det skal bli tilrettelagt for *akkurat deg*. Men da mener jeg det er vårt ansvar som undervisere å sosialisere studentene inn i hvordan noe er, sier hun og legger til:

– Da jeg tok hovedfag for «150 år» siden, ville det ikke falle meg inn i havet å si til veilederen at det ikke passet å komme på veiledning.

Men dette er ikke studentenes feil. Her må underviserne stille krav, mener Greve.

– Jeg husker det selv – jeg jobbet ikke hvis jeg ikke trengte det. Man skal være veldig moden hvis man jobber masse når man egentlig ikke behøver det. Jeg tror alle prøver å få det til så lett som mulig, så her må vi være ærlige med oss selv, sier Greve.

– Ikke studentenes feil

– Yes, da begynner vi på første modul, sier Jan Ivar Røssberg, professor i psykiatri ved UiO, og avgir et kort klapp mens han ser utover en samling studenter i en forelesningssal i Rikshospitalets kjeller.

– Er vi for snille med studentene?

KARL-FREDRIK TANGEN,
førstelektor i markedsføring ved Høyskolen Kristiania

– Nei. Studentene er prisgitt samfunnets utdanningsimperativ. Vi er på mange måter for slemme med de unge og gir dem et altfor begrenset tilbud om hva som er mulig å gjøre i en så sentral del av livet. Unge mennesker er i en slags tvangsmessig situasjon på grunn av vrangforestillinger om kunnskap, utdanning og karriere. Det gjør at mange som kanskje har større glede av andre ting, må være studenter, fordi de ellers er i konflikt med hva som skal til for å lykkes i dagens samfunn.

BERNT HAGTVET,
professor i internasjonale studier ved Oslo Nye Høyskole

– Vi er for snille. Studenter skal utfordres, ikke kjæles med.

EINAR DUENGER BØHN,
professor i filosofi ved Universitetet i Agder

– Ja. Mitt inntrykk er at vi tar for mye hensyn til at alt skal gå på skinner. Alt blir automatisert. Det gjør at studentene har forventninger om hva som skal skje når, slik at vi tilrettelegger mer for systemet enn for innholdet. Det andre er at vi senker kravene sakte, men sikkert, på grunn av gjennomstrømming og masseuniversitet. Vi stryker ikke 40 prosent selv om vi vil det. Det har blitt inflasjon i karakterer.

– Hva vet vi om psykiatiske lidelser, spør han.

– Det er tabubelagt, kommer det fra en.

De ser ut som helt vanlige studenter, men har jobbet beinhardt for å komme inn på medisinstudiet. Storstad og Åkvik Nilsen klager på lærer- og sosiologistudentene, men hvordan står det til med landets framtidige leger?

– Jeg synes de er flinke, dyktige, kloke og jobber mye. Jeg kjenner meg ikke igjen, rett og slett, sier Røssberg, når han tar imot Forsterforum på sitt kontor på Gaustad sykehus.

Samfunnet og universitetene endrer seg. I dag skal studentene fort igjennom, og helst ikke bli forsinket, ta pauser eller supplere medisinstudiet med andre fag. Men det kan ikke studentene noe for, mener Røssberg.

– Jeg kjenner ikke igjen studentene som late og giddelauser, som bruker minste motstands vei. Jeg kan ikke skjønne at studentene på de andre fakultetene gjør det heller. Jeg tror ikke på at alt var bedre før. Jeg tror faktisk vi blir flinkere og flinkere til å undervise, sier han og viser til at foreleserne har blitt bedre på å kombinere den tradisjonelle forelesningen med andre undervisningsformer.

Dagens hovedutfordring er, ifølge Røssberg, strømlineforming av universitetet og at alt skal skje «litt sånn maskinmessig».

– Det bør være rom for å studere historie eller sosialantropologi og så komme tilbake til medisinen. Det bare beriker fagfeltet, det er jeg sikker på.

Gleden ved å lære

I Trondheim snakker Oddveig Storstad om hvordan læring er hardt arbeid. Hun tror mange studenter i dag ikke har kjent gleden ved å lære.

– Mange har ikke erfart at man må slite for å få til noe, og at man må gjøre feil, være fly forbannet og tenke at dette får jeg aldri i verden til. Men så legger du inn en ekstra innsats, og så løsner det.

Og studentene? Har de kjent gleden ved å lære?

– Ja, klart det, særlig da jeg var yngre. Men kanskje ikke så mye nå, sier Sverre Narum og utdyper:

– Det er når du forstår ting som virker komplekst. Når du får mer innsikt i noe – jo artigere blir det å lære noe nytt. ●

HELLAS

DEMONSTRERER MOT LOVFORSLAG

Sentrum-høyre-regjeringen i Hellas vil åpne for private universiteter, skriver nyhetsbyrået AP. Lovforslaget skal behandles i februar, og studenter har svart med å okkupere over halvparten av landets universitetsbygninger og rektorkontorer. Politiet har svart dem med tåregass og arrestasjoner, og greske myndigheter har oppfordret universitetene til å bruke hjemmeeksamener. Studentene frykter at forslaget undergraver dagens modell med gratis, offentlig finansiert høyere utdanning.

STORBRITANNIA

Flere svarte professorer

I løpet av undervisningsåret 2022/23 ble det ansatt 40 nye svarte professorer i Storbritannia. Med utgangspunkt i 170 utgjør det en økning på 25 prosent, skriver Nature, som har undersøkt landets utdanningsstatistikk. 13 prosent av professorene i Storbritannia har minoritetsbakgrunn, men flertallet av disse har asiatisk bakgrunn, og under én prosent har svart tilhørighet. Black Lives Matter og forskning på svarte i academia har satt søkelys på hvor få de er, og 25. januar meddelte forskningsfinansierer Wellcome ekstra tiltak for å fremme forskningsledere fra svært underrepresenterte grupper.

FOTO: OLADIMEJI ODUNSI/UNSPLASH

VERDEN

Siteringskarteller avdekket

Matematikeren Domingo Docampo ble bekymret da helt ukjente matematikere begynte å toppe listene over de mest siterte. Han fant også ut at universiteter uten matematikkintitutter produserte flere høyt siterte matteartikler enn universiteter som Stanford og Princeton. Ifølge Science brukte han publiseringsdata til å avdekke siteringsnettverk, blant annet i Saudi Arabia og Kina, der forskere produserer dårlige artikler fulle av referanser til hverandre. I årets liste over de mest siterte forskerne har Clarivate derfor valgt å utelate hele matematikk-feltet.

SVERIGE

Fryser tinte – forskningsmateriale tapt

Like før jul ble tilførselen av flytende nitrogen til en fryser stoppet ved Karolinska Institutet (KI). Fryseren kunne tåle fire dager uten nitrogen, men ble stående i fem dager på grunn av juleferien, skriver The Guardian.

FOTO: ADRIAN TRINKAUS/UNSPLASH

I fryseren lå blant annet vevsprøver som leukemiforskere hadde samlet over 30 år, og som har blitt brukt til forskning og var planlagt brukt i kommende forskning. KI anslår at de har tapt biologisk materiale for 500 millioner svenske kroner, og har anmeldt saken, selv om de ikke mistenker sabotasje.

SPANIA

Solgte stjålne lik

Spansk politi har avslørt et kriminelt nettverk i Valencia som stjal lik fra sykehus eller boliger og solgte dem til universiteter, skriver Sunday World. De brukte falske dokumenter og et falskt begravelsesbyrå for å hente likene, og solgte dem videre for rundt 14 000 kroner stykket. Nettverket rettet seg spesielt mot utenlandske borgere eller personer med prekære levekår for å unngå oppmerksomhet fra familie og myndigheter.

FOTO: THISISENGINEERING RAENG/UNSPLASH

USA

Museum stenger urfolks-saler

■ En fersk lov krever at museer må ha tillatelse fra urfolksstammene for å kunne vise fram eller forske på menneskelige levninger og kulturgjenstander fra deres gruppe. Museene får også fem år på seg til å samarbeide med urfolkene om å tilbakeføre levninger og gravgjenstander, skriver the Guardian. For American Museum of Natural History betyr det at de stenger to saler dedikert til ulike urfolk og dekker til gjenstander i andre rom. Ifølge museet selv er utstillingene så utdaterte at det er bedre å lukke dørene enn å fjerne enkeltobjekter.

– For meg handler dette ikke om hvorvidt jeg mener det samme nå som da. Det viktige spørsmålet er hvorfor de overhodet spør meg om dette. På bakgrunn av dette trekker jeg meg fra dette prosjektet, sier Laurie Anderson.

FOTO: TOM MESIC / ARS ELECTRONICA

TYSKLAND

LAURIE ANDERSON TAKKER NEI

Den amerikanske artisten og kunstneren skulle etter planen overta et gjesteprofessorat ved Folkwang-universitetet etter den serbiske kunstneren Marina Abramovic, men har nå avslått tilbudet. Anderson ble opprørt over at universitetsledelsen stilte spørsmål ved støtten hennes til palestinerne. I 2021 undertegnet hun et åpent brev med støtte til palestinerne. Brevet, som var et initiativ fra palestinske kunstnere, krevde umiddelbar slutt på israelsk vold mot palestinerne og tok til orde for handelsboikott og kulturell boikott av Israel. (NTB)

EU

«Måne-landingene» sliter

■ EUs forskningsprogram Horisont Europa ble lansert med fem store, detaljerte «missions», betegnet som de neste månelandingene. Men når planene nå legges for neste program, FP10, ber blant annet danske myndigheter om at slike samfunnsutfordringer holdes utenfor, skriver Science|Business. Resultatene har ikke stått i stil med finansieringen, blant annet fordi forskningsmiljøene fortsatt prøver å finne ut hvordan de skal tilnærme seg utfordringene. Dermed er det også for tidlig å konkludere, ifølge en rapport.

FOTO: OLGA NAYDA/UNSPLASH

DANMARK

Alle arkeologene fikk fast jobb

■ 40 prosent av de yrkesaktive arkeologene i Danmark er midlertidig ansatt, på kontrakter som varer fra et par uker til et helt år. Men Museum Sydøstdanmark har tatt grep og gitt alle sine 37 arkeologer faste stillinger. Det er varierende hvor mange utgravninger museet har, men selv i et worst case-scenario der alle måtte sies opp, ville det bare kostet museet 500 000 danske kroner, som ikke er så mye i det store bildet. – Selv om tårene ved en oppsigelse er tydelige, skjuler det seg kanskje enda flere negative følelser når man ikke er fast ansatt, sier kulturarvsjef Kristoffer B. Pedersen til DM Akademikerbladet.

Når lederne blir mest opptatt av andre ledere, har universitet og høyskoler et problem, mener Bent Sofus Tranøy.

Dekanatets diktatur

Maktforsker **BENT SOFUS TRANØY**
i samtale med Bår Stenvik | Foto: Erik Norrud

Bent Sofus Tranøy¹ etablerte seg som «offentlig intellektuell» med den Bragepris-vinnende boken *Markedets makt over sinnene* i 2006, og har siden da stadig vært aktiv i ordsiftet om markeder, maktbruk, tillit og styringsmekanismer. Nylig stilte han opp i en podkast med temaet: «Hvor blir det av motivasjonen og gleden over å gjøre en god jobb når alt vi gjør, skal måles, veies og rapporteres?» der han snakket vidt og bredt om samfunnet. Men hvordan tenker han om disse spørsmålene i sin egen sektor, som professor ved Høgskolen i Innlandet?

– **Har du et eksempel på hvordan høgskolesystemet påvirker din egen atferd?**

– For et års tiden leverte jeg en artikkel som jeg var ganske fornøyd med. Etterpå sa medforfatteren min: «Men vi skal ikke ta og skrive en *skikkelig* god artikkel en dag, da?» For den artikkelen kunne blitt *knallgod* om vi virkelig hadde lagt hjernene våre i bløt og jobbet enda mer. Mens nå var den bare god *nok*. Saken er at jeg har vært en veldig *produktiv* forsker de siste årene.

– **Hvordan da?**

– Jeg har vært med og lede et prosjekt om «policy successes» i nordiske land – et svært prosjekt med over 20 bidragsyttere og bok på Oxford University Press. Noe jeg var veldig stolt av, i hvert fall inntil jeg skjønnte at svært få har interessert seg for den. Jeg har publisert om euro-krisen og om Gjørve-kommisjonen som nasjonal sorgterapi. Jeg er gammeldags i den forstand at jeg er bredt interessert. Jeg samarbeider med mange flinke folk, og slik blir det mange publikasjoner. Ulempen er at det kan bli for spredt og litt tynt.

– **Om det har med systemet å gjøre?**

– Det er min måte å tilpasse meg et regime på hvor jeg hvert år får en utskrift av hvor mange publikasjonspoeng jeg har produsert, og hvor det følger noen kroner med. Nå har jeg vel egentlig større frihet, hvis jeg virkelig vil, men jeg merker altså at jeg blir påvirket.

– **Om vi snur litt på spørsmålet, da: Hva er det som motiverer deg mest i jobben din?**

– Problemet er at vi ikke har kunnskapsbasert ledelse av kunnskapsarbeidere.

¹ Professor i statsvitenskap ved Høgskolen i Innlandet og Høgskolen Kristiania, med særlig interesse for internasjonal politisk økonomi. Utdannet fra Universitetet i Oslo og London School of Economics. Han var forsker ved Makt- og demokratiutredningen 1998–2003, og har sittet i Finanskriseutvalget (NOU 2011: 1) og Matkjedeutvalget (NOU 2011: 4). I 2006 bokdebuterte han med *Markedets makt over sinnene*. Senere har han skrevet en rekke fagbøker, som *Internasjonal politisk økonomi* (med Helge Hveem og Dag Harald Claes), og bøker for allmenntilgjengelig, som *Harde fakta om livet, døden og kjærligheten* (med Frode Thuen). Han har også skrevet i flere større aviser, og er for tiden spaltist i Klassekampen.

– Jeg overtok nylig et kurs på Høgskolen Kristiania, der jeg har en bistilling med den voldsomme tittelen «Ledelse, makt og kritisk tenkning». Da var jeg livredd. Masterstudenter i ledelse på en liten handelshøgskole – kan jeg få dem interessert i etikk og kritisk tenkning? Vi diskuterte ting som: «Når Statoil skifter navn til Equinor – er det det grønnevasking?» Og det var så *gøy*, for studentene engasjerte seg i problemet: *Hva mener du med grønnevasking? Hvordan vil du etablere en påstand om grønnevasking? Skal vi se på investeringsbudsjettet deres? Hvis 98 prosent fortsatt går til fossil, så er det kanskje et godt argument for grønnevasking?* Etter at kurset var over, fikk jeg et kort av studentene, der det sto: «Vi lover å tenke kritisk resten av livet.» Da ble jeg helt rørt.

– **Du er altså ikke den typen akademiker som føler at undervisningen er en irriterende distraksjon?**

– Tvert imot er det den eneste delen av jobben min som framstår som umiddelbart meningsfull – særlig hvis jeg klarer å lære dem å leve med den tvetydigheten som samfunnsfag alltid bærer med seg: Du kan ikke måle grønnevasking på samme måte som du kan si at noe er en meter eller en kilo.

– **Om hvor ofte føler du at du klarer det?**

– Det er to typer studenter på et masterprogram: de som er der for å lære og synes kritisk tenkning er *gøy*, og de som bare må ha en master på CV-en. Min personlige opplevelse er dessverre at den siste andelen har vokst. Jeg hadde en fyr med forsvarsbakgrunn som satt og nærmest skrek til meg. «Jeg vil vite om jeg skal skyte med 20 millimeter eller 30 millimeter. Det må du lære meg!» Men jeg kan ikke gi en enkel oppskrift. Det handler om å lære teoretisk kunnskap og refleksjon.

– **Hva er det som ligger bak utviklingen systemisk og stimulerer den ene typen studenter framfor den andre?**

– I dag har vi en tendens til å ville kodifisere kunnskap. Jeg merker det gjennom de stadig mer formelle kravene i undervisningen: Først lager jeg en emnebeskrivelse, der jeg blir tvunget til å presisere læringsmålene i et ganske intetsigende språk. Og så skal jeg evaluere min egen eksamensoppgave i en sensorrapport, der det spørres om å vurdere «i hvilken grad spørsmålet er egnet til å måle læringsmålene». Vi står i fare for å kvele kreativitet og refleksjon med oppskriftstenkning.

– **At kunnskap er en slags legobiter som skal klikkes på plass?**

– Ja, og det gjelder hele samfunnet. Politiet kjører jo nå rundt i bilene sine med sånne oppdragskort: «I denne situasjonen – gjør dette.» Og så glemmer man at *det å si hva slags situasjon det er*, det er faktisk skjønnutøvelse i seg selv. Når vi forsøker å eliminere skjønn, så ender det stort sett med at vi flytter det og gjør det usynlig.

– **Det minner meg om en tekst du nylig skrev om hodejegere². At når noen vil ha en spesiell kandidat til en jobb, kan de unngå ansvar for valget ved å betale et rekrutteringsbyrå for å levere den beslutningen de ønsker seg.**

² Hodejegerbløffen, Klassekampen 24.10.23.

■ – Det er noe absurd med denne ideen om at ledere skal lede så fælt, i stedet for å tilrettelegge og tjene, sier Bent Sofus Tranøy.

– Ja, det har jeg observert i praksis et par ganger, og det synes jeg er veldig stygt. Det er jo en form for korrupsjon. Det andre problemet med sånne byråer handler om inkompetanse. Noen ganger er det tragikomisk: På alle våre lederstillinger i Høgskolen Innlandet skriver vi at lederne skal lede en «kompleks kunnskapsorganisasjon». Men jeg var med på en prosess hvor det sto mellom to søkere som begge var professorer – og de fikk en IQ-test! *What the fuck?* Det er mye å si om de to karene, men at de skulle ha spesielt lav IQ, var ikke det jeg var bekymret for. Så der satt de foran en PC-skjerm og holdt på med firkanter og trekkanter og tall og sånn – det er helt meningsløst.

– **Så de bruker feil kriterier?**

– Ja, det er én ting. En annen er at de bruker kriteriene feil. Som når de bruker sånne personlighetstester som de har lært seg å administrere ved å ta noen kveldskurs.

– **Det de egentlig selger, er en illusjon om kodifisering?**

– Ja, de selger en illusjon som skaper en hul form for legitimitet.

– **Hvis sektoren er hjemsoekt av frykt for skjønnsutøvelse og økende kodifisering – hva er løsningen, en tillitsreform?**

– Ja, men det kommer vi aldri til å få, for vi har ikke politikere som skjønner det, eller som orker å ta tak i de store strukturene: Både departement, Riksrevisjonen og NOKUT vil mye med oss, og det genererer rapporteringskrav og nye prosedyrer, noe som fører til at du får en organisasjon som først og fremst ser oppover. Krav fra tilsyn og departement stimulerer *profesjonsbygging* internt. Vi får nye grupper som trenger oppgaver og gjerne skaper nye selv. Et annet problem er at en eventuell reform må implementeres eller iverksettes av ledere. Som gruppe har lederne liten interesse av en slik reform. Ledelse har blitt en subkultur i institusjonene. Når du blir leder, blir du en del av ledergruppen, og tendensen synes dessverre å være at de blir mer lojale til egen gruppe og de lenger oppe enn til egne medarbeidere.

– **Hvordan arter det seg?**

– Jeg møtte en leder for en stund siden som skulle på ledersamling. «Hva skal dere gjøre der?» spurte jeg. «Vi skal diskutere forskning og undervisning», sa hun. Så sa jeg: «Har du med noen forskere og undervisere, da?» Hun så forbauset på meg og sa: «Nei?» Så de som faktisk gjør jobben, var ikke invitert. Og så drar lederne på samling, og kommer tilbake med en serie vedtak i form av retningslinjer, som blir «formidlet» til instituttet.

– **Og da blir det dårlige vedtak?**

– Jeg kan gi et eksempel på hvordan ledere tenker: Hvis utgangspunktet er «Vi må forske mer», hva gjør de da? Jo: «Vi ansetter tre forskingsrådgivere.» Hva med å ansette tre forskere i stedet? Men nei, det er mer fristende å bygge sine egne hoff. Og fordi *strategi* løftes fram som det prestisjefylte, blir det å få den daglige virksomheten til å fungere noe under deres verdighet. Det kan de ikke drive med, de som skal *lede*.

– **Som altså er noe grunnleggende annet enn både administrasjon og forskning?**

– Ja. En leder sa til meg: «Vi tenker at *de faglige* skal få stor innflytelse over denne prosessen.» Det er et meningsmettet utsagn. Han sier for det første at det *normale* er at han bestemmer, for det andre at det er hans rett å dele ut litt autonomi. Og til sist at *de faglige* er noe annet enn ham. Han hørte det ikke selv en gang.

– **Lederne har liten interesse av en tillitsreform.**

– **Men hva er alternativet?**

– Akademikere er kunnskapsarbeidere, og det finnes etablert litteratur om hvordan du bør lede dem: Du må gi dem mye frihet og tåle mye skjønn. Problemet er at vi ikke har kunnskapsbasert ledelse av kunnskapsarbeidere.

– **Og hvis du var leder selv, da, hvordan ville du gjort ting annerledes?**

– Jeg ville hatt en opprydningsaksjon og et forenklingsprosjekt for å redusere transaksjonskostnader og frigjøre krefter.

– **Altså transaksjonskostnader i betydningen unødvendig arbeid for å etterleve administrative krav?**

– Ja. Administrative oppgaver dyttes over på oss ved hjelp av digitalisering, for eksempel stadig nye programvarer som vi bruker kanskje to ganger i året. Det innføres også regler som hindrer folk i å gjøre en god jobb: La oss si at jeg gjør meg erfaringer i undervisningen som jeg vil bruke til å lage et opplegg som fungerer bedre. Det vil jo være «innovasjon» eller «fornyelse» av undervisningen, altså noe systemet etterspør. Men administrasjonen har bevilget seg så lang saksbehandlingstid på endringer at jeg ikke engang vil rekke å gjøre meg den erfaringen før søknadsfristen for endringer er ute. Og grunnen til det, vil jeg tro, er at de vil forebygge at studentene skal kunne komme og saksøke oss – fordi emneplanen de har søkt på grunnlag av, er forandret. Det ligger i *kontraktstankegangen* som er blitt så gjennomgående.

– **Så for å unngå et lite sannsynlig problem innskrenker man handlingsrommet for alle?**

– Ja, og det handler om hvordan man tenker om risiko. Skal vi ha nulltoleranse for små endringer i en emnebeskrivelse svært få ville lagt merke til? Eller ta faktura og innkjøp: Hvor mye koster det i tid og administrasjon å være så redde for å bryte innkjøps- eller

■ Bent Sofus Tranøy er gjesteforsker ved ARENA Senter for Europaforskning, Universitetet i Oslo. Nå bidrar han i et prosjekt som sammenligner EUs og USAs indre marked. T.v. Martin Moland, t.h. Trym Nohr Fjørtoft, begge postdoktorer ved ARENA.

reisereglementet som vi er nå? Skal det ærlige flertallet måtte bruke dobbelt så lang tid på alt som har med pengebruk å gjøre, eller skal vi nøye oss med å kontrollere så mye at risikoen for å bli tatt er avskrekkende stor?

– Du har også hevdet at skolen din er avdemokratisert, hva legger du i det?

– At ledelsen har for mye og for uinnskrenket makt. La meg illustrere: Ved Høgskolen i Innlandet har vi flere campuser. Hele dekanatet er på Lillehammer, og det meste av ledergruppen også. I årene etter fusjonen har Lillehammer vokst voldsomt, mens Rena, der jeg jobber, knapt har fått nye ansatte. Dekanatet driver sin egen omvendte distriktspolitikk. Men det blir ikke fanget opp, for den formelle strukturen synliggjør bare fakultetet. Vi på Rena er den mest lønnsomme delen. Vi har lav husleie og få ansatte. Men det blir ikke produsert tall som viser det. Som styremedlem måtte jeg krangle meg til å få dem laget. De viser at bare det ene studiestedet får nytte godt av universitetsambisjonen. Hvis vi regner om alle deltidsstudenter til hele studentårsverk, ser vi at mens Lillehammer og Rena hadde henholdsvis 31 og 44 studenter per fagansatt i 2018, er Lillehammer nå nede på 18,2, mens Rena fortsatt ligger over 40.

– Men ditt ankepunkt er altså at dette forblir skjult, på grunn av makt som ligger i strukturen?

– Ja, systemet nå er nesten uten maktfordeling. Dekanatet kan bare kjøre en prosess, sten på sten, uten å vike. Institutt- og fakultetsmøter har preg av enveiskommunikasjon og «nytt fra ledermøtet», ikke reell medvirkning. Andre veien har du såkalt «ressursdialog» og «styringsdialog» med rektoratet, men det er veldig stor vekt på at dekanatet har «resultatansvar».

– Hva betyr det?

– Jeg vet ikke. Om det hadde vært en økonomisk bedrift, ville det handlet om overskudd eller underskudd. Om det hadde vært et fotballag, ville det vært om du lå høyt eller lavt på tabellen. Men her er det veldig uvisst hva det egentlig betyr, og da kan de sitte og fordele ressurser etter en strategi som ikke er skrevet ned noe sted. Jeg tror helt seriøst at etter ti års tid til med den kombinasjonen av *lederisme* og *byråkratisering* som rir oss i dag, så kommer hele norsk offentlig sektor til å knele.

– Hvorfor da?

– Det får jo folk til å slutte, ikke sant? *Quitting* og *quiet quitting* i uskjønn forening. Jeg er 62 år. Jeg tror jeg har flere gode år igjen i meg, og jeg har som sagt nettopp hatt en av mine beste pedagogiske erfaringer med det Kristiania-kurset. Men jeg tenker seriøst på å pensjonere meg tidlig. Jeg skal på møte og lære om AFP nå. Og det gjelder ikke bare sånne som meg, du hører lignende blant jordmødre, lærere, leger og andre tjenesteytere. Folk er lei stadig høyere produksjonskrav, samtidig som de må gjøre flere nye administrative oppgaver.

– Folk mister motivasjonen fordi de føler seg avmektige?

– Det er to spørsmål som går igjen i alt jeg har forsket på: «Hva motiverer et handlende menneske?» og «Hvordan brukes makt?» Det viser seg at makt veldig fort kan brukes feil om du ikke forstår menneskenaturen.

– Altså om du stoler på en modell der mennesker styres av skjema, belønning og straff?

– Ja, da skjønner du ikke hva et menneske er, eller en profesjon, eller et arbeidssted. Det handler om ting som yrkesstolthet og tilhørighet. Du må ha en riktig forståelse av hva et menneske er, og hva som får et menneske til å handle. ●

Grenseverdi

Kor langt inn på norsk side strekk grensehandelen med Sverige seg?
Butikkdata frå NorgesGruppen gjev nokre svar.

AV KJERSTIN GJENGEDAL

Svenskane veit kva nordmenn vil ha. Her frå Charlottenbergs shoppingcenter, rett over grensa frå Eidskog.
Foto: Samfoto

FORSKER:

Frode Steen, professor i konkurranseøkonomi ved Noregs handelshøgskole

PROSJEKT:

studerer nordmenns daglegvare-handling i Sverige

METODE:

økonometri (kvantitativ analyse som nyttar økonomisk teori, matematikk og statistikk)

UUNNVERLIG VERKTØY:

datakraft for å utføre utrekningar

FOTO: HALVARD LYSAND

Europa er full av grenseovergangar som folk kryssar for å handle daglegvarer billigare på den andre sida. Danskane og nederendarane dreg til Tyskland. Tyskarane til Polen. Og nordmenn dreg, sjølvsagt, til Sverige. Men kva faktorar er det som påverkar om ein dreg eller ikkje?

Veit lite om daglegvarer

– Det er sagt at Sverige er Noregs fjerde største daglegvarekjede, seier Frode Steen, økonomiprofessor ved Noregs handelshøgskole (NHH) og leiar for FOOD (sjå faktaboks). FOOD er eit forskingsprosjekt ved NHH som er finansiert av NorgesGruppen, landets største daglegvarekonsern, som eig daglegvarekjedene Meny, Kiwi, Joker og fleire andre.

Steen peikar på at til å vere eit så politisk viktig felt, med forgreiningar både til folks privatøkonomi og til jordbruks- og distriktspolitikk, veit vi eigentleg overraskande lite om korleis situasjonen er i daglegvaremarknaden. Det var bakgrunnen for at NorgesGruppen i si tid ønskte å støtte eit forskingsprosjekt.

– Eg har gjennom heile karrieren jobba med å forstå konkurranse, og eg har også alltid vore empirikar. Gjennom forskingsavtalen med NorgesGruppen har vi fått tilgang til data og lært oss korleis bransjen fungerer, og problemstillingane vi har forska på, har til dels blitt definerte ut frå kva vi trur vi kan få til med det datamaterialet vi kan skaffe, fortel han.

Prisforskjellen avgjer

Steen og kollegaene ved NHH oppdaga tidleg at det ikkje var gjort så mykje forskning på grensehandel med daglegvarer. Mykje av forskinga har teke for seg varer som alkohol og tobakk, varer som vi, av omsyn til folkehelse, helst vil avgrense tilgangen på, og der prisane varierer sterkt med avgiftsnivået i ulike land. Elles har den generelle oppfatninga av grensehandel vore nokså enkel: Det er dei som bur nærast grensa, som handlar mest på andre sida, difor er det også dei som i størst grad endrar handlevanane sine når prisforskjellen endrar seg. Så atek effekten lineært

FOOD

- Forskingsavtale mellom NorgesGruppen og Noregs handelshøgskole
- Etablert i 2016 og no inne i sin andre femårsperiode
- NorgesGruppen finansierer samarbeidet med vel 18 millionar kroner i perioden 2022–2026, inkludert eit gåveprofessorat i daglegvareøkonomi
- NHH arrangerer ein årleg konferanse om daglegvareøkonomi som del av samarbeidet. Årets konferansetema er «eigne merkevarer».

med avstand frå grensa. Men stemmer dette?

– Vi tenkte at det kanskje kunne vere mogleg å sjå på kva som driv endringar i grensehandel, seier han.

Den opplagte drivaren er prisforskjell. Prisane i Sverige er til dels mykje lågare enn i Noreg. Fleire faktorar bidreg til det, ifølgje Steen, mellom anna at Sverige er medlem av EU, medan Noreg ikkje er det. I tillegg har Noreg, som mange andre land, importvern for landbruksvarer vi produserer sjølve, som inneber høg toll på mellom anna kjøt og meieriprodukt. Men prisforskjellane er ikkje like store heile tida. Den viktigaste årsaka til at prisforskjellen endrar seg, er endringar i

vekslingskursen mellom norske og svenske kroner, fortel Steen.

Dette fekk dei stadfesta ved å sjå på data om personbiltrafikken over grensa som funksjon av vekslingskursen. Når den norske krona vart svakare i høve til den svenske, gjekk det færre personbilar over grensa mot Sverige.

«Alle» dreg til Sverige

Så brukte forskarane butikkdata frå NorgesGruppen til å analysere handlemønster.

– Det vi har gjort, er å estimere effekten av prisendringar ved å sjå på kva som skjer i nærbutikken din dersom du bur opp mot tre timar unna næraste svenske matbutikk, seier han.

Under arbeidet oppdaga dei at grensehandel var meir utbreidd enn dei hadde sett for seg. Ein stor del av den norske befolkninga bur innanfor eit par–tre timars køyretur frå næraste svenske matbutikk. Men då forskarane gjorde ei spørjeundersøking om grensehandel, fann dei at sjølv i Sogn og Fjordane rapporterte ein firedel av respondentane at dei hadde handla i Sverige i løpet av det siste året.

– Vi oppdaga etterpå at det går organiserte turar der ein tek buss frå Bergen, køyrer i 13 timar, handlar heile neste dag og køyrer tilbake, seier Steen.

Varene flest rapporterte å handle i Sverige, var kjøt, ost, brus og snop (det som austlendingar kallar «godteri»). Forskarane valde difor å sjå på kva som skjedde med omsetninga av desse varene i dei norske butikkane når prisforskjellen mellom Noreg og Sverige

– Det går organiserte turar der ein tek buss frå Bergen, køyrer i 13 timar, handlar heile neste dag og køyrer tilbake.

FRODE STEEN

endra seg. Dersom mange nordmenn handlar det meste av kjøttforbruket sitt over grensa, skulle ein vente at butikkane på norsk side sel relativt mindre kjøtt når prisforskjellane er store. Og data frå butikkane viste at det var nettopp det som skjedde.

Jakta på den marginale kunden

Som tidlegare nemnt har det også vore vanleg å gå ut ifrå at når det blir dyrare å handle i Sverige, så endrar handlemønsteret seg mest der grensehandelen er størst, altså nærast grensa. Men her fekk forskarane seg ei overrasking.

– Det som overraske meg mest, var at vi fann at den marginale kunden ikkje budde ved grensa, seier Steen.

Marginalkunden er den kunden som vil velje eit alternativ når rammevilkåra endrar seg. Folk nær grensa handlar kanskje mindre i Sverige når prisforskjellen blir mindre, men prisforskjellen er alltid stor nok til at dei held fram med å handle der.

– Vi finn at dersom du bur i Østfold, då handlar du i Sverige uansett. Men bur du i Ski, er det meir usikkert. Det er eit stykke å reise – skal du gidde? Er det verd det? Vi finn at det er dei som bur eit stykke unna grensa, til dømes i Ski, som er mest sensitive for endringar i prisen, seier Steen.

Dei fann dessutan at ikkje alle varer er like mykje ramma av prisendringar. Vi må eit godt stykke inn i landet før folk konkluderer med at det ikkje svarar seg å reise til Sverige og fylle opp bilen med brus for det neste halvåret. Kjøtt og ost, derimot, som har importkvotar og kort haldbarheit, er mest attraktivt for dei som bur nærare grensa.

Grensehandelens politikk

Daglegvarebransjen vil gjerne forstå grensehandelfenomenet betre fordi dei ønskjer seg politikk som kan gjere at fleire handlar i norske daglegvarebutikkar framfor svenske. Sjølv er Steen meir oppteken av å forstå marknaden enn av å redusere grensehandelen mest mogleg.

– Diskusjonen om grensehandel er interessant, for det handlar om både arbeidsplassar, jordbrukspolitikk og skatteregime. Men ein skal også hugse på at dei som dreg over grensa for å handle, får ein gevinst, seier han.

I prinsippet kan ein flytte den tidlegare omtala marginalkunden nærare grensa, fortel han. Då må ein gjere det billegare å handle i Noreg, til dømes ved å redusere avgifter eller sette ned prisen i lokalbutikkane. Men i motsetnad til i Sverige kan ikkje norske butikksjefar bestemme prisane sine sjølve. Fleire kjeder hevdar at dei nyttar same prisar i heile landet, og då forskarane analyserte butikkdata, fann dei ingen systematisk prisforskjell mellom dei ulike landsdelane.

– Og sjølv om butikksjefane kunne ha bestemt prisen, så er forskjellane mellom Noreg og Sverige så store i utgangspunkt-

tet at dei truleg ikkje kunne ha sett prisane lågt nok til å kompensere. Men det er nok grunn til å tru at butikkane i grensetraktene tek nokre val når det gjeld kva for varer dei har tilgjengeleg. Når du veit at ingen uansett kjem til å kjøpe entrecôte hos deg, så sel du det ikkje heller, seier Steen.

No følgjer forskarane opp grensehandel-problematikken med å sjå på grensehandel med alkohol, som ikkje blir selt i daglegvarebutikkar. I staden for Norges-Gruppen nyttar dei data frå Vinmonopolet.

– Då er fokuset vårt meir på kva som er det optimale skatteregimet. Kva blir effektane av å endre på avgiftene? Då må vi også trekke inn slikt som helseeffektar, seier han.

Friske midlar frå næringslivet

Men daglegvaremarknaden byr på ei rekkje problemstillingar som er interessante for ein konkurranseøkonom. Kor mange daglegvarebutikkar bør vi ha, og kva blir effekten om det kjem ein ny butikk der det allereie finst andre? Kva skjer når butikken skifter eigar frå ICA til Coop? Kva er effekten av at ei kjede introduserer tiltak mot matsvinn? Kva skjer med folks handlevanar når vi får ein uvanleg sterk prisauke på daglegvarer, som vi har sett den siste tida? Det er forskarane no i gang med å sjå på.

I avtalen NHH har med NorgesGruppen, som ligg open på nettsidene til FOOD-programmet, er det mellom anna spesifisert at NorgesGruppen forpliktar seg til å finansiere eit gåveprofessorat, som Steen er tilsett i, og at NHH forpliktar seg til ikkje å offentliggjere konkurransesensitiv informasjon som dei får tilgang til gjennom arbeidet.

– Det tykkjer eg er greitt, seier han.

Samstundes kan ikkje NorgesGruppen styre forskinga, fortel han. Dei stiller med data og kunnskap, og dei betalar for rammeavtalen.

– Ved NHH har vi tilsette med ulike meininger om daglegvarebransjen, men NorgesGruppen kan ikkje blande seg inn og seie at vi ikkje får uttale oss om slike tema. Det er første gong NorgesGruppen har hatt eit slikt samarbeid med ein akademisk institusjon, og det er nok rett å seie at dei har lært noko, i løpet av desse åra, om korleis academia fungerer. Men det er nettopp det denne typen samarbeid er bra for. Då oppdagar bedrifter at sjølv om forskinga er fri, kan bransjen ha gagn av det.

Dessutan er det eit viktig poeng at pengar som kjem frå næringslivssamarbeid, er friske midlar, peikar han på.

– Når vi søker finansiering frå Forskingsrådet og får tilslag, så er det fantastisk, men det vil også seie at det er nokon andre forskarar som ikkje får. Det skjer ikkje med midlar frå private bedrifter. ●

- ⬅ Nesten 40 prosent av nordmenn bur innanfor halvannen times køyretur frå næraste svenske matbutikk.
Foto: VG
- ➡ – Den jamne svensken har neppe same vareutval i sine nærbutikker som det nordmenn finn i dei enorme supermarknadane over grensa, seier Frode Steen. Foto: NTB
- ⬇ Nordmenns grensehandel i Sverige har lange og stolte tradisjonar. Ein svensk matbutikk ved Svinesund lokkar med billeg sukker i 1974. Foto: Ivar Aaserud / NTB premium
- ⬇ Snop kjem høgt på lista over varene nordmenn handlar mest av i Sverige. Foto: NTB

RADIOPROGRAM OG PODKASTAR

- a) Kva heiter podkasten der Hilde Sandvik, Åsa Linderborg (biletet) og Hassan Preisler samtalar om skandinaviske tema?

- b) I kva for program, som vart sendt søndag formiddag på P2, var Sylfest Lomheim programleiar og/eller flittig bidragsytar i nærmare tre tiår?
- c) Kva for kontroversiell amerikansk radiovert vart i 2022 dømd til å betale store erstatningar til dei etterlatne etter skuleskytinga på Sandy Hook, som han hadde hevda var iscenesett?
- d) Kva for NRK-kommentator i blant anna langrenn og friidrett stod saman med Kristian Ulriksen bak podkasten *I det lange løp*?
- e) Kva for land er det som blir «forklart» i podkasten til førsteamanuensane Kjerstin Aukrust frå Universitetet i Oslo og Franck Orban frå Høgskolen i Østfold?

- a) Norsken, svensken og dansken
b) Språketeigen (også godkjent: Språkrøret, Språkeret)
c) Alex Jones
d) Jann Post
e) Frankrike (Frankrike forklart)

OPPHAVSRETT OG FUSK

- a) Kor mange år må det vanlegvis gå frå skaparen er død, til verka hans/hennar ikkje lenger er verna av opphavsretten?
- b) Og kva for anna fall-relatert uttrykk blir brukt om verket etter dette bortfallet av opphavsrett?
- c) I kva for fag tok Sandra Borch mastergrad ved UiT Noregs arktiske universitet i 2014?

- d) Og kor tok Ingvild Kjerkol master i kunnskapsleing i 2021?
- e) Kva for hiphop-artist fekk ein hit med «Ice Baby» i 1990, men måtte betale kompensasjon til David Bowie og Queen for sampling utan kreditering?

- a) 70 år
b) Ein seier at verket har falle i
c) Rettsvitenskap
d) Ved Nord universitet
e) Vanilla Ice

KARAKTERAR FRÅ SKJERM OG BOKSIDER

- a) I kva for bok- og filmserie møter vi familien Corleone?

b) Kva for landskapsmålar frå Stavanger står sentralt i romanane *Melancholia I* og *Melancholia II* av nobelprisvinnar Jon Fosse?

- c) Kven skreiv i 2016 ein roman som vekte stor åtgaum, der hovudpersonen Bergljot konfronterer familien med at ho er blitt seksuelt misbrukt av faren?

- d) Kva heiter svindlaren som Patricia Highsmith skreiv fem romanar om, og som er blitt tolka på film blant anna av Alain Delon, Dennis Hopper, Matt Damon og John Malkovich?

- e) Kva for polititar blir spelt av Lasse Kolsrud – her sett som kongen i Stiklestad-spelet – i tv-serien *Makta*?

- a) Gudfaren
b) Lars Hernevig
c) Vigdis Hjorth (Arv og miljø)
d) Tom Ripley
e) Trygve Bratteli

FRUKT OG BÆR

- a) Kva for bær som berre har eitt frø, heiter *aguacate* på spansk, og er omstridd fordi det krev store vassressursar å dyrke det fram?

- b) Kva kallar vi det svenske namnet på Friends Arena i Stockholm, der det svenske herrelandslaget i fotball spelar heimekampane sine? (Tips: Petter Stordalen er involvert.)

- c) Kva blir frå i sommar det nye namnet på Friends Arena i Stockholm, der det svenske herrelandslaget i fotball spelar heimekampane sine? (Tips: Petter Stordalen er involvert.)

- d) Kva slags «bær» (eigentleg ei steinfrukt) er dette?

- e) Kva for frukt var det Christian Mathiesen tok sjansen på å importere tre tonn av til Christiania i 1905, sjølv om den då var heilt ukjend for nordmenn?

- a) Avokado
b) Markjordbær
c) Strawberry Arena
d) Krekling
e) Banan (og importøren vart raskt kjend som Banan-Mathiesen)

FOTO: RAGNE B. LISAKEN, SENTERPARTIET

FOTO: STIKLESTAD NASJONALE KULTURSENTER

FOTO: OPHOLA JERZY, CC BY-SA 3.0

Økologi og skaperverk

Hva sier norske prester om miljøet i sine prekener, og hva har miljøpolitikk med gudstjenester, bønn og liturgi å gjøre?

Aksel Johan Lund forsker på økoteologi.

– I din ph.d.-beskrivelse om økoteologi står det at mange kirker holder egne gudstjenester spesielt tilegnet miljø og klima, men hva er økoteologi?

– Det handler om alle berøringspunkter mellom økologi og teologi, enten det er teologer som tilnærmer seg økologiske spørsmål, eller naturvitere som ser på religion fra deres side.

– Er det snakk om et slags nytt begrep om naturen?

– Nei. Mange forskere jobber med det teologiske aspektet ved natur, men jeg jobber med gudstjenestepraktis. Jeg studerer liturgien, prekenen og bønningen som uttrykk for vårt forhold til naturen.

– Og du har sendt spørsmål om dette til norske prester?

– Ja, for det finnes ikke noen oversikt over hva norske menighetsprester sier fra talerstolen. Jeg har fått tilsendt noen manuskripter, men ikke mange nok til å konkludere.

– Hva gjør du da?

– Da jobber jeg med preskriptive ordninger og den historiske tidslinjen for gudstjenestene. For eksempel vedtok Kirkemøtet i 2003 å innføre «Skaperverkets dag» i kirkeåret.

– Skaperverket, hva slags begrep er det?

– Mens «naturen» og «økosystemet» er begreper fra et filosofisk eller naturvitenskapelig synspunkt, så peker skaperverket på Gud. Det er teosentrisk og peker utover at naturen er til for menneskets skyld.

– Står det ikke i Skriften at menneskene skal bli mange og underlegge seg jorden?

– Vi kan ikke bare ødelegge naturen som vi vil, og Bibelen er full av tekster som kan tolkes innenfor en såkalt grønn hermeneutikk.

– Du er også Rødt-politiker, mener du da at Kirken ikke bare bør holde seg til det åndelige, men også ta del i politikken?

FOTO: PRIVAT

AKSEL JOHAN LUND

Medlem av Forskerforbundet ved VID vitenskapelige høyskole Stavanger

STILLING

Prest og Rødt-politiker, ph.d.-stipendiat i teologi og religion ved VID Stavanger

UTDANNING

Cand.theol. etter profesjonsutdanning i teologi med masteroppgave om digitale gudstjenester under koronanedstengningen, VID Stavanger

– Jesus røsket opp i dem som satt ved makta.

– Kirken kan nesten ikke unngå å bli politisk, men den kan unngå å bli partipolitisk. Jeg sitter i Stavanger og husker godt hvor rasende folk ble da Kirkemøtet uttalte seg om stans i oljeletingen. Da tenker jeg at også Jesus røsket opp i dem som satt ved makta. Vi må våge å mene noe, og det er et etisk ansvar for Kirken å arbeide for en bedre verden for alle mennesker og framtidige generasjoner.

– Noen faste spørsmål: Hvordan ser kontoret ditt ut?

– På VID sitter jeg i åpent kontorlandskap med andre stipendiater, og vi har et lite fellesområde. Så har jeg et veldig godt hjemmekontor. På begge kontorer er det hauger av bøker, noe alle gode teologer må ha.

– Hvor tenker du best?

– Det varierer voldsomt. Når jeg finner en god ro og god rytme. Gode ideer kan komme mens jeg går tur, når jeg sitter på bussen, eller mens jeg tar en dusj. Da gjelder det å komme seg til pc-en og skrive det ned.

– Noen ord til din ansvarlige statsråd?

– Til den nye ministeren for forskning og høyere utdanning vil jeg si at jeg er stolt over å tilhøre den høyskolen som var først ute med å innrullere studenter fra Afrika på 1860-tallet. Siden har vi utdannet prester fra alle samfunnsklasser, ikke bare fra eliten. Det nye kravet til skolepenger gjør at det nå blir de som har råd, eller de som er heldige å få stipend, som kan få utdanning i Norge. Gjennom alle år har vi opplevd en stor berikelse med utenlandske studenter til stede.

AV ANDREAS HØY KNUDSEN

En pedagogisk pioner

Til å befatte seg med et såpass potent stoff som Willy Aagre gjør her, om en dyktig historisk kvinneskikkelse, er resultatet tynt og gjentakende.

Under arbeidet med ei bok om Anna Sethne, reformpedagog og fagforeningsleder, i 2016 blei det klart for Willy Aagre, professor emeritus i pedagogikk, at det var en annen foregangskvinne det var skrevet for lite om, nemlig Anna Rogstad (1854–1938). Hun var Sethnes forbilde, og ellers kjent for sin innsats for jenters utdanningsmuligheter, for lærerinnenenes faglige organisering og for lærebøkene hun skreiv. I tillegg sto hun i frontlinja for kvinnes stemmerettskamp og blei i 1911 – to år før vi fikk allmenn stemmerett for kvinner – landets første kvinnelige stortingsrepresentant. Aagre skriver derfor denne boka om Anna Rogstad for å bøte på mangelen. Det er et viktig oppdrag.

Rogstads kamp for en mer praktisk skole handla om – på den ene sida – hennes arbeid for de praktisk-estetiske fagene, i tillegg til en mer praktisk tilnærming i de teoretiske fagene. På den andre sida handla det om hvordan Rogstad sammen med Anne Holsen beredte grunnen, starta opp og skapte innhold som skulle sikre jenter en praktisk og nyttig utdanning utover den sjuårige folkeskolen. Særlig viktig var det for arbeiderklassejentene øst i Kristiania. Dette var starten på fortsettelsesskolen. Boka gir et godt innblikk i dette arbeidet.

Undertittelen «En pedagogisk biografi» skaper forventninger om at biografien vil gi noen eksempler på eller vise noen sammenhenger mellom Rogstads virke og den pedagogikken hun lot seg inspirere av. Dessverre får vi vite svært lite om idémessige strømninger i tida. Vi får henvisninger som «Rogstad var (...) inspirert av Grundtvigs tenkning, og ikke minst av Kerschensteiners visjoner om en virksom skole», uten videre utdypning. Et annet sted finner vi en kom-

«Boka er på sitt beste når Aagre stoler på at stoffet og kildene gjør jobben sin.»

WILLY AAGRE
Anna Rogstad. Kampen for en mer praktisk skole. En pedagogisk biografi
 Fagbokforlaget, 2024
 291 sider
 Veil. pris: kr 499

mentar om at et utsagn fra Rogstad framstår «nesten slik at en kan ane de pedagogiske klassikerne Fröbel og Pestalozzi komme til syne mellom linjene». Hva det innebærer, får vi heller ikke vite. Dermed fungerer henvisningene ekskluderende heller enn oppklarende.

Boka hadde hatt mye å vinne på en tydeligere kontekstualisering når det gjelder begrepsavklaringer, teorigrunnlag og hva som kjennetegna den tida Rogstad virka i. For eksempel har kapittel 3 tittelen «1880-tallet – tiåret for det moderne gjennombrudd». Hva legger Aagre i betegnelsen? Innafor litteraturen betyr det moderne gjennombrudd en vridning mot en mer problematiserende litteratur. I kapittelet legger Aagre vekt på en rekke politiske og historiske hendelser, men ingenting som gjør oss noe klokere på hva

han legger i «det moderne gjennombrudd».

Biografien er en åpen sjanger med stor frihet i utførelsen. Willy Aagre har skrevet det vi kan kalle en livsløpsbiografi, det vil si at han har med vitale data og viktige hendelser og gjerninger i Anna Rogstads liv, og han framstiller dem mer eller mindre i kronologisk rekkefølge. Boka starter ved forrige sekelskifte, altså omtrent midt i Anna Rogstads liv, går deretter tilbake til barndommen hennes, og fortsetter i kronologisk rekkefølge fram til hennes død i 1938. Denne måten å skrive en biografi på kan fungere godt.

Likevel tar Aagre noen grep som ikke fungerer optimalt. Det ene er at vi får presentert de viktigste hendelsene flere ganger gjennom boka, uten at det legges til noe nytt. Det andre grepet handler om tekstbindere som virker mot sin hensikt, for eksempel når han bryter inn i teksten for å fortelle oss hva vi har lest, eller hva vi skal lese seinere. For eksempel: «Vi nevner dette kortfattet her innledningsvis, men kommer mer detaljert tilbake (...) etter å ha beskrevet begivenheten tidligere dette året (...)» Når disse og lignende avbrytelser kommer titt, er det lett å miste oversikten over alt vi skal komme tilbake til.

Det fungerer heller ikke så godt med punktlistor, særlig når de er identiske med det som står i brødtekst. Antakelig er de ment pedagogisk som en støtte i lesninga, men de har motsatt effekt. Resultatet blir at vi stadig faller ut av leseflyten, og det oppleves også som om mange av poengene gjentas i det uendelige. Når det er sagt, så finnes det partier med god flyt her også. Boka er på sitt beste når Aagre stoler på at stoffet og kildene gjør jobben sin. Og det gjør de! I disse partiene glir overgangene mellom brødtekst og sitater sømløst, særlig vellykka er partiene hvor han lar Rogstad sjøl komme til orde.

Boka levner ingen tvil om at Anna Rogstads pedagogiske og skolepolitiske innsats fortjener en plass i norsk skolehistorie, men som biografi blir den for tynn og repetitiv med sine snaue 300 sider, alt inkludert. Hun hadde kanskje fortjent noe mer?

AV AGNETHA THORMODSDATTER

To skandinaviske kjemper

Kjente formidlere lykkes med
å bruke forskningshistorien til å snakke
om aktuelle utfordringer.

JAKOB LOTHE OG HELLE PORSDDAM (RED.)
Vitenskap, menneskerettigheter og diplomati.
Fridtjof Nansen og Niels Bohr
Novus forlag, 2023
365 sider
Veil. pris: kr 395

I 2022 var det hundre år siden utdelingen av nobelprisene til to markante skandinaviske forskere, Fridtjof Nansen og Niels Bohr. Nansen fikk Nobels fredspris for sitt betydelige internasjonale fredsengasjement, mens Bohr fikk Nobelprisen i fysikk for sitt betydelig bidrag til vår forståelse av atomfysikk. I forbindelse med markeringen arrangerte henholdsvis Det Norske Videnskaps-Akademi og Det Kongelige Danske Videnskabskabernes Selskab konferanser om de to prisvinnerne, og bidrag på de to konferansene er samlet i denne boken.

Redaktør Helle Porsdam skriver i sitt bidrag at de to like godt kunne fått nobelpris for andre sider av sitt virke: Nansen for sine betydelige vitenskapelige bidrag til nevrovitenskapen og oseanografien, og Bohr for sitt engasjement for internasjonalt samarbeid. Felles for de to, skriver redaktørene, var deres engasjement og innsats for menneskerettigheter – og hvordan de begge to gjorde dette til en integrert del av sitt vitenskapelige virke.

Listen over bidragsyttere er imponerende, og mange av dem er kjente navn for Forskerforums lesere, både i bokspaltene og ellers i magasinet. Bidragene er på den ene siden underholdende, men faglig forankrede «tett på» historie-biografiske, som «Nerveceller,

havdyr, et internasjonalt forskningsmiljø og et nytt mikroskop» av Linda Hildegard Bergersen og Jon Storm-Mathisen. På den andre siden finner vi mer vidtfaenende betraktninger, som «Nansen, naturen og klimaet» av Dag O. Hessen.

«Vitenskapen bør først og fremst være åpen, demokratisk og demokratiserende.»

De mest interessante bidragene ligger kanskje likevel tett på det som fremstår som bokens hovedformål, nemlig å stimulere til videre tenkning på verdien av internasjonale samarbeid som også tar innover seg menneskerettighetstenkning. Særlig syns jeg Iver B. Neumanns bidrag «Om vitenskapsdiplomati og hvordan dette passer inn i diplomatiets historie mer generelt» er godt: Politikk og diplomati «kan slå ned i enhver annen sosial praksis, deriblant vitenskap», skriver Neumann. Han forsetter: «Vi vitenskapsfolk kan derfor like gjerne være proaktive og selv planlegge hvordan vi vil delta i det.» Artikkelen, som gir en mini-innføring i diplomatiets historie og i nye fagfelter i krysningspunktet mellom vitenskap og diplomati, er spennende å lese for sitt forskningsfaglige innhold – men bør også kunne tjene til inspirasjon for forskere som ønsker å la internasjonale samarbeid gi flere innsikter enn de rent vitenskapelige.

Et perspektiv som går som en rød tråd gjennom boken, er hvor opptatt Nansen og Bohr var av forskningsformidling, åpenhet og «fri vidensdeling», som redaktør Helle Porsdam skriver om i antologiens avslutningskapittel. I likhet med flere av bidragene er kapittelet en fin blanding av vitenskapshistorie og samtidstenkning. I det hele tatt er boken en god påminnelse om at vitenskap uten offentlighetens deltagelse lett kan forbli uvirksom. Vitenskapen bør først og fremst være åpen, demokratisk og demokratiserende.

AV KJETIL VIKENE

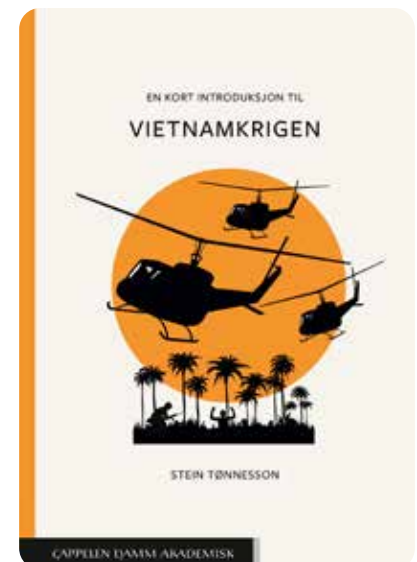
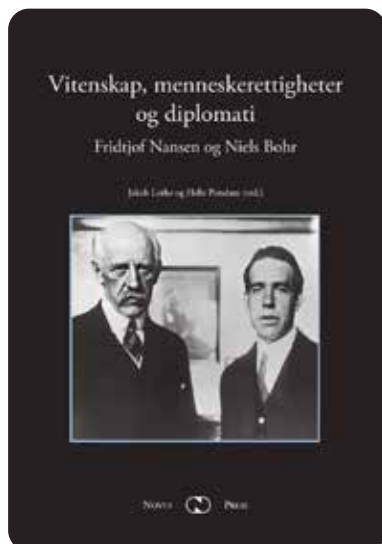
Presist om Vietnam-krigene

Et imponerende arbeid om en av
historiens blodigste konflikter.
Kontrafaktiske spørsmål gir en
ny dimensjon til fortellingen.

STEIN TØNNESSEN
En kort introduksjon til Vietnamkrigen
Cappelen Damm Akademisk, 2023
228 sider
Veil. pris: kr 329

Stein Tønnesson, seniorforsker emeritus ved Institutt for fredsforskning, har i store deler av sin karriere forsket på og skrevet om Vietnam-krigene – i flertall. Krigene fra 1946 til 1975 hadde Frankrike og deretter USA som krigende vestlig part. Konflikten spredte seg etter hvert også til nabolandene Laos og Kambodsja, og i et geopolitisk perspektiv var Kina og Sovjetunionen viktige aktører.

Avhengig av ståsted var dette et anti-imperialistisk opprør, en borgerkrig og en kald krig. Uavhengig av ståsted var det en katastrofe: Med mer enn to millioner drepte er det den blodigste krigen etter andre verdenskrig. Boken vektlegger i liten grad disse sidene ved krigene, og fokuserer i stedet på beveggrunner for og betydningen av de politiske og militære ledernes handlinger. Dermed er det få utbroderende historier om sivilbefolkningens lidelser eller om de store militære tapene på alle sider av konfliktene. Dette er ikke en svakhet. Det er vanskelig å se hvordan denne korte boken kunne klart å dekke et så omfattende tidsspenn og så mange kryssende og komplekse konflikter, uten å ta et slikt valg. Tønnessons inngående kunnskap om etnogeografien i området

gir oss i åpningskapittelet «Folk og land i Indokina» en presis innføring i både ulike folkegrupper, spesifikke landområder og interne konflikter. Han starter i tillegg sin fortelling i 1885 og gir dermed leseren en større kontekst for å forstå krigene.

Lidelsene blir heller ikke utelatt, men oppsummeres i korte, bitende avsnitt: «Den tynt befolkede Krukkesletta ble bombet av fly stasjonert i det nordlige Thailand i et ufattelig omfang. I årene 1965–1973 slapp USA 2,1 millioner tonn bomber over Laos, like mye som over Japan og Tyskland til sammen i andre verdenskrig. Krukkesletta ble gjennomhullet av bombekratre og nærmest ubeboelig for de etniske minoritetene som holdt til der.»

«Forfatteren menneskeliggjør og ansvarliggjør de ulike aktørene på en måte som gjør at militære aksjoner ikke er ansiktsløse vedtak.»

Når Tønnesson gjør sin fortelling til beslutningstagernes historie, er konsekvensen at forfatteren menneskeliggjør og ansvarliggjør de ulike aktørene på en måte som gjør at militære aksjoner ikke er ansiktsløse vedtak, men konkrete politiske beslutninger utformet av navngitte personer i bestemte møter eller forhandlinger. Det betyr en mer inngående forståelse av personer som Nord-Vietnams president Ho Chi Minh og USAs forsvarsminister Robert S. McNamara, og åpner også for den kanskje mest interessante dimensjonen ved boken: kontrafaktiske spekulasjoner. Inngående kunnskap om politiske beslutningsmønstre, de ulike aktørenes personlige karakter, og konflikter i opinionen (mye som følge av at Vietnamkrigen var den første TV-krigen) gjør at forfatteren kan stille spørsmål som «Hva ville JFK ha gjort?» eller «Kunne USA ha vunnet krigen?». Overbevisende kildebruk, et presist språk og skarpe analyser gjør at historien på denne måten settes i spill som *levende* historie. Kampen om sannheten, som kanskje er bokens *egentlige* tema, tjener på dette grepet. I et lite kapittel mot slutten av boken gir forfatteren en kort oppsummering av hvordan Vietnamkrigen ble gjenstand for politisk strid og praktiske konsekvenser også i Skandinavia, med partipolitiske konflikter, gatekamper mellom politi og demonstranter – og et stort antall båtflyktninger fra Vietnam. Vietnam-krigene er også norsk historie.

AV KJETIL VIKENE

Verden i norrøn drakt

En detaljrik, men ganske overflatisk framstilling av betydningen av oversatt litteratur i middelalderen.

STEFKA G. ERIKSEN

Oversatt litteratur i middelalderens Norge

Cappelen Damm Akademisk, 2024

298 sider

Veil. pris: kr 399

Da den nye norske nasjonalstaten skulle etableres i siste halvdel av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet, var litteraturhistorikerne opptatt av det unike ved den norrøne litteraturen. Men i dag, snart hundre og femti år senere, har man for lengst innsett hvilken litterær skatt også den oversatte middelalderlitteraturen representerer, og hvilken påvirkningskraft den har hatt på vår «egen» litteratur. Dette er temaet for Stefka G. Eriksens nye bok, der hun argumenterer for at den oversatte litteraturen må med om vi skal forstå den norske middelalderens politiske, sosiale og kulturelle historie. Men det begynner vel å bli en del tiår siden noen var uenige i det?

Eriksen er førsteamanuensis i norrøn filologi og middelalderstudier ved Universitetet i Oslo. Utgangspunktet for boken hun har skrevet, er et utvalg sentrale europeiske tekster som ble oversatt til norrønt hovedsakelig på 1200-tallet. De mest kjente verkene er kanskje den franske forfatteren Chrétien de Troyes' legender om kong Arthur, der den høviske kjærligheten får blomstre. Eriksen viser hvordan de ulike tekstene tematiserer en rekke av datidens problemstillinger, for eksempel hva rollen som konge innebærer, eller hvordan kjærlighet og ekteskap skal reguleres. De blir dessuten viktige inspirasjonskilder for vår egen norrøne litteratur, som vokser fram nettopp på 1200-tallet, og som selvfølgelig ikke oppstår av intet. Når

Snorre skaper Heimskringla og ukjente skrive nedtegner det som skal bli kjent som islendingesagaene, er de en del av et større litterært fellesskap. Der ute i Europa skrives det ridderfortellinger, det synges ballader og berettes om helteåder, til støtte for både en kongemakt og et aristokrati, samt en framvoksende kristendom.

«Det er som om fortellingen om den oversatte litteraturen bare får bre seg utover, i stedet for å trenge ned i dybden.»

Det er ikke tvil om at Eriksen har veldig mye sakkunnskap om den oversatte litteraturen, men jeg strever likevel med å la meg engasjere av framstillingen hennes. Slik all forskning handler om å stille et spørsmål man vil ha svar på, vil jeg mene at all forskningsformidling handler om å gjøre leseren interessert i at det spørsmålet skal besvares. Men da må det altså finnes et slikt overordnet spørsmål, og det leter jeg etter her.

I ti ulike kapitler presenteres vi for ti ulike verk eller tekstvarianter. Hvert kapittel er nesten overveldende i sin detaljrikdom om den eventuelle forfatterens biografi, ulike varianter av oversettelser og ikke minst en lang gjenfortelling av innholdet. I så måte kan nok det enkelte kapittelet fungere bra som en slags oppsummering av og kontekstualisering av det enkelte verket. Flere av de omtalte verkene er jo oversatt til norsk nå på 2000-tallet av Birgit Nyborg og gitt ut i Thorleif Dahls Kulturbibliotek.

Men for hvert nytt kapittel er det som om vi er tilbake til start, til tross for at mye av det som sies om det enkelte verkets politiske og kulturelle betydning, gjaldt også de foregående verkene. Alt som ble oversatt, kan leses som uttrykk for pågående samfunnsmessige endringer, men det er vel kultur i et nøtteskall, uansett århundre? Det er som om fortellingen om den oversatte litteraturen bare får bre seg utover, i stedet for å trenge ned i dybden. Jeg savner at forfatteren tar et steg tilbake, løfter blikket og trekker opp noen lengre linjer for disse verkene betydning her til lands, sett med nye øyne.

AV SIRI LINDSTAD

Trening for kropp og studium

Dette bildet fra 1896 viser studenter som trener i Gymnastikkbygningen ved Universitetet i Oslo (UiO). Dette året starta Elise Sem, Marta Nordlid og Reidun Lundboe det første gymnastikk-kurset for kvinnelege studenter ved UiO. Elise Sem vart seinare den første kvinna som vart høgsterettsadvokat i Noreg.

Det er uvisst kven dei fleste personane på bildet er, men Marta Nordlid er lengst til venstre. Ho skal ha sagt at medisinstudiet var så krevjande fysisk og psykisk at trening kvar veke var nødvendig for å kunne gjennomføre studiet.

Alle opplysningane er frå eigaren av bildet, Museum for universitets- og vitskapshistorie.

Foto: ukjent / Museum for universitets- og vitskapshistorie

Mastergrad som forskningsarbeid

Vi har tusen mastergradsprogrammer i Norge. Det er vanskelig å finne nok folk med forskerkompetanse til å vurdere alle oppgavene, også med tanke på plagiat og forskningsetikk, skriver Thomas Dahl.

FORSKNINGSETIKK: «Vår forskning», skriver Ingvild Kjerkol og hennes medstudent i sin mastergradsoppgave, faktisk hele 18 ganger. Uavhengig av om det er deres forskning eller andres de refererer til, kan man spørre: Skal en mastergradsoppgave være et forskningsarbeid? Ifølge Kvalifikasjonsrammeverket skal studenter på mastergradsnivå vise at de «kan gjennomføre et selvstendig, avgrenset forsknings- eller utviklingsprosjekt». Kvalifikasjonsrammeverket sier i tillegg at denne forskningen skal skje «under veiledning og i tråd med gjeldende forskningsetiske normer».

Forskernes egne normer

Når en mastergradsoppgave skal være et forskningsarbeid, tilsier det at den også må vurderes med utgangspunkt i forskerkompetanse. Med det hører det å vurdere om arbeidet er i tråd med de forskningsetiske normene. Forskningsetikken er først og fremst forankret hos og forvaltet av forskerne selv. Det er forskerne som har utviklet de normer som gjelder for forskningen, selv sagt ikke uavhengig av samfunnets normer og lover, men det er av og i forskningen at forskningsetikken fortjener en egen betegnelse. Historisk har normene endret seg, og de er ikke like i alle fag. I Norge har vi i tillegg den såkalte forskningsetikkloven, som pålegger forskere en «aktsomhetsplikt» som innebærer «å sikre at all forskning skjer i henhold til anerkjente forskningsetiske normer». Normene selv er ikke lovregulert; de er retningslinjer for å sikre god vitenskapelig praksis.

Fusk og plagiat

Norske universitet og høyskoler har hatt en økning i utestengelse av studenter med bakgrunn i det som universitets- og høyskoleloven kaller fusk. Institusjonene har i flere tilfeller lagt det de kaller for plagiat, under fusk, og det er plagiatsakene det har vært en økning av. Plagiat er ikke et begrep i loven.

Likevel handlet flere av innleggene i Stortingets behandling av loven 6. februar om nettopp det.

I de nasjonale forskningsetiske retningslinjene er plagiat omtalt. Der står det: «Det er uforenlig med god vitenskapelig praksis å stjele andres arbeid og fremstille det som sitt eget.» Det som er brudd på god praksis, og som kan kalles plagiat, er altså ikke å hente tekst fra andre, men å framstille andres arbeid som eget.

AV THOMAS DAHL,
professor ved Institutt
for lærerutdanning,
NTNU

God henvisningsskikk

Det har vært mye skrevet om de såkalte plagiatkontrollene. Det er misvisende å kalle disse verktøyene for plagiatkontroll. Verktøyene kontrollerer ikke for plagiat, men for tekstlikhet med andre tekster. Om denne tekstlikheten skal forstås som plagiat og brudd på forskningsetiske normer, må derfor vurderes. I mange tilfeller handler det om å se i hvilken grad studenten (og forskeren) har en «god henvisningsskikk» eller ikke. I de nasjonale retningslinjene står det: «Forskere skal bygge videre på andres arbeid med respekt, grundighet og etterrettelighet, i tråd med god henvisningsskikk.» Det å tydelig markere den teksten man har hentet fra andre, og vise hvor man har hentet den,

«Forskriften og lovverket sier ikke noe om kompetansekrav til sensor.»

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til
kjetil.brottveit@forskerforum.no.

Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

vil være i tråd med dette. Det å ikke bruke anførselstegn er ikke nødvendigvis plagiat – det kan heller være et uttrykk for manglende kunnskap om god henvisningsskikk.

Hvor er evnen til gode vurderinger?

Det virker imidlertid som om institusjonene ikke alltid gjør disse vurderingene fra et forskningsetisk ståsted. Det synes som om det er «plagiatkontrollen» som avgjør om en student har fusket eller ikke. Borgarting lagmannsretts dom i en sak hvor en institusjon hadde utestengt en student for det som institusjonen definerte som «selvplagiering», er i så måte betegnende. Retten kjente institusjonens beslutning som ugyldig, og dommen kan leses som en nødvendig opplæring i forskningsetiske prinsipper. Retten gikk til og med inn på retningslinjene til referansestilen som institusjonen hadde pålagt studenten å bruke, og viste at selv der var det ikke noe som tilsa at det studenten hadde gjort, kunne defineres som fusk. Kjenner ikke institusjonene selv til retningslinjene for referansestilene de pålegger studentene å bruke? Hvor er da evnen til å gjøre gode vurderinger av om studentens arbeid er i tråd med forskningsetiske normer eller ikke?

Forskningsetikkloven: «Institusjonen har ansvaret for nødvendig opplæring av kandidater og ansatte i anerkjente forskningsetiske normer.» Den nye universitets- og høyskoleloven som er vedtatt nå tydeliggjør at dette ansvaret også gjelder studentene. Institusjonen skal også sørge for «nødvendig opplæring av studenter (...) i anerkjente forskningsetiske normer». Hvis det svikter, er det hos studenten eller institusjonen det har gjort det?

Trenger forskerkompetanse

Når en mastergradsoppgave vurderes, skjer det på et faglig grunnlag. Det er å forvente at både veileder og sensor har forskerkompetanse for å kunne gjøre denne vurderingen, også når det gjelder forskningsetikk. Det er imidlertid ingen krav til forskerkompetanse,

verken hos veileder eller sensor; det er tilstrekkelig at vedkommende selv har mastergrad. Det er ikke uvanlig at sensorer ikke har noen forskererfaring utover det. Kravet i forskningsetikkloven om nødvendig opplæring i forskningsetikk av ansatte kom først med lovendringen i 2017, og kravet om at institusjonene også skal sørge for nødvendig opplæring av studenter, er ennå ikke trådt i kraft. Kan man være sikker på at de som vurderer mastergradsoppgaver, har kompetanse til å vurdere forskningskvaliteten til arbeidet, også med utgangspunkt i forskningens normer?

«Trenger vi tusen mastergradsprogrammer her til lands?»

Jussen tar over

Studiebarometeret gir resultater fra rundt tusen mastergradsprogrammer i Norge. Database for statistikk om høyere utdanning gir et noe høyere tall. Uansett må man kunne si at vi har svært mange mastergradsstudier her til lands; det er integrerte profesjonsstudier, toårige programmer, erfaringsbaserte og deltidsbaserte studier. NOKUT skal akkreditere programmer til institusjoner som ikke er selvakkrediterende (universitet eller vitenskapelig høyskole). Studietilsynsforordningen har krav om at fagmiljøet tilknyttet mastergradsstudier skal drive «forskning og/eller kunstnerisk utviklingsarbeid og faglig utviklingsarbeid». Den har videre krav om at 50 prosent av de ansatte i fagmiljøet skal ha førstestillingskompetanse. Førstestillingskompetanse behøver ikke å bety forskerkompetanse, i det ligger også undervisningskompetanse, som førstelektor. Forskriften og lovverket sier ikke noe

om kompetansekrav til sensor. Med tusen mastergradsprogrammer er det ikke alltid lett å finne sensorer; er man sikret at sensor har forskerkompetanse, formell eller reell?

Men ansvaret for vurdering av studentene ligger ikke bare på fagmiljøet, veileder eller sensor. Dersom det er mistanke om brudd på forskningsetiske normer som tilsier at det studenten har gjort, kan kalles for plagiat, og som kan, men ikke trenger bety at det kan kalles for det som heter «fusk» i loven, skal dette vurderes av institusjonens klagenemnd. Saken kan videre påklages til felles klagenemnd for institusjonene. I hele denne saksgangen er det ingen garanti for at det blir gjort faglige vurderinger av om studentens arbeid er i tråd med forskningsetiske normer; det er ingen krav i forskriftene om at nemndene skal inneha forskerkompetanse. Det finnes nemnder ved landets institusjoner hvor medlemmene ikke har mer formell kompetanse enn mastergrad og heller ikke har noen forskningsbidrag å vise til, altså ikke førstekompetanse. I den nasjonale nemnda er det heller ikke noen med førstekompetanse. Utover juridisk eller studieadministrativ kompetanse er det bare ett medlem i den nasjonale nemnda med fagkompetanse, og vedkommende er lektor. I klageinstansene er det jussen som tar over.

Ansvar for opplæring

Når departementet har anket dommen fra lagmannsretten, ifølge avgitte statsråd for «å få avklart viktige rettslige spørsmål», tar det ikke høyde for at saken først kan bli et rettslig spørsmål dersom det er gjort grundige vurderinger av om det er brudd på god vitenskapelig praksis, og om disse bruddene er så alvorlige at de kan kalles fusk. Tross ønsket fra enkelte stortingsrepresentanter om å få inn definisjoner av hva som regnes som fusk, har flertallet på Stortinget i behandlingen av forslag til ny lov sagt at loven er klar nok. Det betyr at det er institusjonene, nå som før, som skal gjøre vurderingen av om det har forekommet fusk eller ikke.

En mastergradsoppgave skal dokumentere forskerkompetanse, ifølge Kvalifikasjonsrammeverket. Skal den det, må det være forskerkompetanse i vurderingen av arbeidet, også når det gjelder det forskningsetiske. I tillegg er det nå spesifisert i forskningsetikkloven et ansvar for opplæring av studentene i forskningsetiske normer. Hvem vet om denne kompetansen finnes og en slik opplæring skjer ved alle landets rundt tusen mastergradsprogrammer? Er det studentene som skal straffes dersom den er fraværende? Og sist og ikke helt uten betydning for den vurderingen som gjøres av studentene: Trenger vi tusen mastergradsprogrammer her til lands?

Se også innlegg om forskningsetikk på side 42 og 44.

Sitat og plagiat i ei postlitterær tid

Bør det egentleg overraske oss at folk tar lett på sitering i ei tid der bøkene blir lempa ut frå campus og kontor?, spør Asbjørn Grønstad.

AV **ASBJØRN GRØNSTAD**, professor i visuell kultur, Institutt for informasjons- og medievitenskap, Universitetet i Bergen

FORSKINGSETIKK: Som mange andre i sektoren har eg følgd plagiatsakene mot Sandra Borch og Ingvild Kjerkol med interesse. Ein kan bli perplex av mindre. Det politiske fallet er like spektakulært som årsaka er usannsynleg: triksing og juksing med akademiske kjelder i masteroppgåver. Men avsløringane handlar ikkje berre om ureieleg framferd, dei handlar også om svak innsikt i forskning som handverk og i dei etiske normene som styrer det vitenskaplege arbeidet. At sakene forsterkar ei allereie eskalerande tillitskrise i politikken, er det liten tvil om.

Mellom anna i lys av dei mange utestengingane grunna sjølvplagiat kan ein jo lure på korleis dette rotet ser ut frå studentane sitt perspektiv. Om ikkje anna så kan dei av oss som lever av å undervise og rettleie studentar på alle nivå, bruke denne sørgjelege stoda som eit *teachable moment*. Realitetane kunne ein vore forutan, men dei kan i det minste mobiliserast med eit pedagogisk mål for auget.

Engasjementet i kjølvatnet av skandalane har nemleg også kvervla opp ein del besynderlege oppfatningar av akademisk sitatpraksis, ikkje berre hjå dei

to statsrådene, men òg – kanskje meir urovekkande – hjå ei rekke andre aktørar som burde vite betre. Å høyre førsteamanuensis Thomas Laudal på NRK Debatten 23. januar var beint fram sjokkerande. Om eg ikkje nødvendigvis har tenkt at plagiat utgjer eit stort og omfattande problem, før, så gjer eg det no ...

La oss sjå på nokre døme på misoppfatningar som har komme fram i denne saka:

Lett tilgjengelege kjelder

I ein kommentar ikkje utan eit visst klassikarpotensial uttalar Kjerkol følgjande: «Vi har ikke kopiert, vi har brukt samme metode, og bruker da samme kildehenvisninger.» (NRK Dagsrevyen 20. januar) Her får ein rett og slett tru at statsråden driv med bevisst tåkelegging, for alternativet – at ho ikkje eingong forstår kva eit sitat er – er på eit vis endå verre, særleg for institusjonen som har tildelt henne graden. Forskarar står sjølvsgt fritt til å bruke dei same kjeldene og metodane. Det er ei misforståing at plagiat berre er eit spørsmål om avskrift; fenomenet kokar ned til éin ting – transparens. Kva inneber

det? Jo, det tyder at kjelda er lett tilgjengeleg i manuset. Der inga kjelde er oppgitt, skal lesaren kunne rekne med at teksten er forfattern sin eigen. Om ein av ulike grunnar vil bruke andre si formulering – kanskje fordi ein synest noko er særleg treffande eller presist, eller fordi ein vil spare litt tid – så er løysinga så enkel at alle kan klare det: Ein plasserer hermeteikn før og etter setninga og supplerer med namnet på opphavspersonen og sidalet der ein kan finne sitatet.

Forskarar låner frå andre heile tida. Ikkje berre er det uproblematisk, i ein viss forstand er den typiske vitenskaplege teksten eit lappeteppje av idear og sitat henta frå andre. Men om ein puttar det som er eit direkte sitat, inn i sin eigen tekst *utan* desse små opplysningane, ja, då er det plagiat og vil medføre stryk om det blir fanga opp.

Slurv, latskap eller juks?

Laudal sitt argument om at ein ikkje treng å repetere referansar til ei kjelde som er oppgitt i starten av eit avsnitt, er i beste fall kuriøst. Særleg der det er snakk om direkte sitat, må ein sjølvsgt det. Den vesle og litt blyge forkortinga «ibid.» medfører ingen grafisk katastrofe i manus.

Det heftar minst to andre problem ved resonnementet til Laudal. Det eine er at han lever i den villfaringa at plagiat på eit vis kan bli «nulla ut» av positive kvalitestar andre stader i arbeidet. Det andre er at han ser ut til å meine at forfattern sin intensjon skal vere ein del av evalueringsgrunnlaget. Men slik fungerer det ikkje. Sensor har berre tilgang til teksten som ligg føre, ikkje til kandidaten sine andre tankar. Om manglande kjeldetilvising er eit resultat av slurv, latskap eller intendert juks, kan ein sjølvsgt spekulere i, men i vurderinga pliktar sensor å forhalde seg til teksten slik han no eingong blei.

Ei kortslutning

Ei anna avsporing er ideen om at berre funn og resultat kan plagierast. Sigbjørn Løes (innlegg i Khrono 22. januar) ser ut til å gjere seg til talsmann for ein slik posisjon når han skriv at «[v]itenskapelig plagiering i sin egentlige betydning vil være å stjele noens resultater eller ideer og utgi dem som sine egne». Idear kan knabbast, det er riktig, men spesielt i humaniora og delar av samfunnsvitenskapane gjeld problematikken rundt sitatpraksis og plagiering framfor alt uttrykksplanet. Idiografiske vitenskapar produserer ikkje resultat i den naturvitenskaplege tydinga, men innsikt og forståing. Løes skriv vidare at «resultater og ideer» lyt vere «ferske og tidligere ukjente» for å kunne ha «vitenskapelig verdi». Men det er diverre ei kortslutning å anta at spørsmålet om plagiat berre er relevant i tilfelle der noko avgjerande nytt står på spel. Om eg ordrett gjengir ein passasje frå ein artikkel frå 1973 utan kjeldetilvising, er det automatisk plagiat, uansett kor kjend informasjonen i passasjen er frå før. I fleire humsamfag treng heller ikkje ideane vere ferske for å ha verdi; ein artikkel i eit obskurt og gløymt tidsskrift frå 1940-talet kan i prinsippet innehalde tankar som er meir originale enn mykje av det tidsanda i 2024 er opptatt av.

Uskuldig tredjepart

Ei tredje avsporing er fokuset på opphavsnern. Enkelte hevdar at den teknologiske utviklinga vil tvinge fram eit paradigmeskifte i synet på dette. Når alt digitalisert innhald er «up for grabs», blir heile premissen for plagiering meningslaus. Opphavsrett er sjølvsgt viktig i akademisk samanheng, men det er ikkje dette som er hovudmomentet i det me no drøftar. Igjen er transparens det sentrale. Det skal vere lett for den som les eit vitenskapleg arbeid, å sjå *kven* som har sagt kva, og *kor* dei har sagt det. Slik må det vere om ein vil ta vare på prinsippet om at forskning skal vere etterprøvar. Men dette har òg ei praktisk-metodologisk side, for den lesaren som vil utforske eit eller anna poeng vidare, må kunne stole på å bli send i riktig

«Sensor har berre tilgang til teksten som ligg føre, ikkje til kandidaten sine andre tankar.»

retning. Å bli sitert utan å bli kreditert er neppe ein katasotrofe for nokon. Men kopiering utan kjelder kan få store konsekvensar for ein uskuldig tredjepart, som sjølv kan ende opp med å plagiere noko dei trudde juksemakaren dei las, var opphavet til.

Mastersjuke?

Det har ikkje mangla på forsøk på å forklare korleis dette kunne skje, at folk i så høge stillingar har gitt blaffen i elementære forskingsetiske normer. Ideen om mastersjuke har blitt sett fram av mellom andre Thomas Hylland Eriksen (Dagsavisen/NTB 23. januar). Eg trur det finst andre og betre forklaringsar. Det kan verke som forståinga av kva ein vitenskapleg tekst er for noko, er i ferd med å bli svekt. Noko som kanskje ikkje er så rart, gitt dreininga mot ein klipp-og-lim-praksis, diskusjonen om fallande interesse for lesing, nedlegging av butikkar for faglitteratur, clean desk-ideologien, den positivistiske vendinga i academia, tidspress i publiseringssøkologien og framdyrkinga av eit grått administrasjonsspråk på mange felt. Om ein ikkje kjenner at det er «nokan heime» i teksten, går terskelen for å neglisjere kjeldetilvising truleg ned.

Dette semesteret underviser eg eit masteremne om prosjektutvikling, der forskingspraksis og det handverksmessige står sentralt. Me er innovent mangt og mykje, men heilt avgjerande er sjølve skrivninga. Ein av tekstane me les saman her, kan eg varmt tilråde til alle med interesse for den akademiske arbeidsprosessen. I *Skriv! Håndverk i sakprosa* påpeikar min kollega Anders Johansen at språket er det viktigaste av alle vitenskaplege reiskapar (s. 6). Derfor lyt me òg vise omsorg for uttrykket vårt (s. 4). Kunnskap er noko ein skriv fram, ikkje ned (s. 5). Tar ein dette til seg, blir det i alle fall noko lettare å unngå å skrive av 2,5 prosent eller 25 prosent av masteroppgåva si.

Gjesteskriventene skriver sant og subjektivt om forskning. De faste gjestene er **John Peter Collett**, Helga Eggebø, Oddveig Storstad og Lorenz Khazaleh.

Skrønen om en god leder

Instituttbestyreren var en trivelig kar i de gode gamle dager. En som støttet medarbeiderne når det trengtes, og fordelte det som var av midler, rettferdig og klokt. Som en trygg far i huset. Glemte er kontordamene (som de het den gangen) daglig gråtende under presset fra en tyrannisk bestyrer. Glemte er bestyreren som hadde en ladd revolver i skrivebordsskuffen og mente seg forfulgt av både CIA og KGB – samtidig. Bestyrerne var ansatt på livstid, og de satt trygt. Rett nok: Det endte med avskjedssak i tilfellet med revolveren. Men det var ikke bestyreren som fikk avskjed. Den som fikk sparken, var laboranten som sa fra om det. (Og ja: Historien er sann!)

Så fikk vi valgte bestyrere. Kollegene var alltid skeptiske til ansatte bestyrere (og de var den gang ikke professorenes overordnede heller). Når én mann – og en sjelden gang en kvinne – bestemmer alene; er ikke det oppskriften på korrupsjon? Dessuten var det ikke demokratisk. Noe vi var opptatt av på den tiden.

Men *alt* dette var glemt da universitetene skulle reformeres og reorganiseres nok en gang, og denne gang med enhetlig ledelse som prinsipp. Alle måtte ha en «nærmeste leder» å forholde seg til. Tilbake til ansatt leder. Denne gang på åremål, rett nok. Men med et klart oppdrag: Lojaliteten går oppover. Instituttbestyrerens jobb er å sørge for at styringssignalene ovenfra blir fulgt

opp. Ingen slinger i valsen her: Arbeidstidsregnskap. Måltall for undervisning og veiledning. Ingen publiseringspoeng? Da blir det strafferunder. Mål og budsjetter skal holdes.

Dette måtte gå galt. Ingen visste hva en bestyrer egentlig skulle gjøre for noe. Hva består ledelse ved et universitetsinstitutt egentlig i? De som skulle ansette bestyrere, visste det ikke. De som fikk jobbene, fikk i beste fall en bratt læringskurve. Kontroll er ikke ledelse. Noen lærte det aldri.

«Nærmeste leder» for 100 medarbeidere? En halvtimes medarbeidersamtale til hver – én gang i året. Hvis man er heldig (eller uheldig, alt ettersom man ser det).

De gode gamle dagers instituttbestyrere var gjerne ansette fagfolk med vidt strategisk utsyn. Historikerne i Oslo minnes Sverre Steen. Medisinerne husker Fred Wahlberg. Dagens instituttbestyrere er for manges del helt ukjente, både innenfor fagene og utenfor. Delvis uten noen bakgrunn i fagene ovenfor. Greit nok, det hvis det er timeregnskapet som er det viktige. Men hvis det skal tenkes fagstrategisk, på lang sikt? Planer og påbud ovenfra er i seg selv neppe nok til å gi god forskning, og ikke god undervisning heller.

Gode ledere får det til. En god leder kan lede alt. Universitetene har gått på denne skrønen, ser det ut til, på samme måte som så mange andre virksom-

AV JOHN PETER COLLETT
professor emeritus i historie,
Universitetet i Oslo

heter i og utenfor det offentlige. Men hva med de dårlige lederne? Ser vi på erfaringene så langt, finnes det ikke dårlige ledere. Instituttbestyrere kan gå fra rene katastrofer lokalt og bli forfremmet til enda mer betydningsfulle lederoppgaver. Når det virkelig røyner på, er det ikke resultatene, men lojaliteten oppover som er avgjørende.

Gir dette motiverte medarbeidere og bedre kvalitet på undervisning og forskning? Vi kan håpe, selvsagt.

Svartmaling av en gretten gammel gubbe, vil kanskje noen si. Hadde det enda vært så vel. Men jeg må presisere: Det finnes mange gode instituttbestyrere der ute. Og for dem som ønsker å bli bedre, kan det sikkert organiseres erfaringsbaserte masterprogrammer i universitetsledelse.

«Glemte er bestyreren som hadde en ladd revolver i skrivebordsskuffen og mente seg forfulgt av både CIA og KGB – samtidig.»

Se også innlegg av
Thomas Laudal på side 44.

Plagiat avgjøres uten fagspesialister

Påstander om plagiat i masteroppgaver blir bedømt ulikt og uten at relevant fagkompetanse trekkes inn, skriver Thomas Laudal.

FORSKNINGSETIKK: Etter at to politikere i løpet av en uke ble beskyldt for plagiat i sine masteroppgaver, har vi fått en debatt om hva som skal til for å kvalifisere som plagiat. Det handler om en vurdering av om elementer i oppgaver kan regnes som selvstendige bidrag, eller om de bygger på eksterne kilder uten at dette er redegjort for.

Utgangspunktet er klart: Å benytte tekst uten å oppgi kilden eller å fabrikke data er plagiat, og det er strengt forbudt. Gir man i en masteroppgave inntrykk av å ha egne data, resultater eller kunnskaper som man egentlig har hentet fra andre, kan det gi en annullering av oppgaven.

Latskap, slurv og forsett

Kunnskap om hva som er juks og plagiat, er en del av undervisningen om forskningsetikk og skriveteknikk på alle universiteter. Dette er ikke bare viktig for karaktergivning og for å sikre at vi får velfungerende kandidater i arbeidslivet. Vårt samfunn trenger i tillegg en felles forståelse og kvalifisering av hva vi mener med «ny kunnskap». Hvis jeg mener en påstand er så selvnlysende at jeg ikke ser behov for å dokumentere den, kan påstanden inkluderes i en oppgave uten referanser? Kan tekster som beskriver noe nytt, og som så kopieres og bringes

AV
THOMAS LAUDAL, førsteamanuensis
ved Handelshøgskolen, Universitetet
i Stavanger

inn i en ny sammenheng, være ny kunnskap? Svaret på begge spørsmålene er ikke gitt på forhånd. Det avhenger av den faglige sammenheng. Det er derfor behandlingen av plagiatsaker må bygge på fagkompetansen i oppgaven og relevant regelverk.

Hva er det vi vil til livs? At kandidaten ikke har lært hvordan man henviser korrekt, og hvordan man bruker data? De fleste vil være enige i at dette bør gi karakterstraff selv om det ikke alltid kan kalles plagiat. Men vi må også ha regler for situasjoner der kandidater kan nok om kildebruk og databruk, men på grunn av latskap, slurv eller forsett likevel ikke gjør korrekt rede for kildene og dataene som brukes. Dette er det de fleste kaller plagiat.

Ulike fag – ulike grenser

To nokså ulike kompetanser er involvert i behandlingen av plagiatsaker i Norge:

Først er det sensor som bedømmer oppgavens faglige kvaliteter. Her er det plagiattanken oppstår og en eventuell plagiatsak initieres. Det er

sensoren som må vurdere om feil i kildebruk og databruk gjør at oppgaven framstår som så uselvstendig, så uredelig eller så preget av slurv at den må anmeldes for plagiat. Når sensorens grense er overskredet, vil han/hun oversende oppgaven til en nemnd med juridisk kompetanse som finnes ved alle større utdanningsinstitusjoner.

Deretter er det den juridiske kompetansen i nemnden som skal sikre at like saker behandles likt, i tråd med universitets- og høyskoleloven og de underliggende nærmere 40 forskriftene som hører til ulike utdanningsinstitusjoner i Norge. Det er i nemndene, eventuelt i felles klagenemnd hvis saken ankes, at spørsmålet om plagiat blir avgjort.

Mengden «fusk», som det heter i loven, må passere en viss grense som nemnden bestemmer, for at konklusjonen skal bli «plagiat». Én setning som mangler en referanse i en masteroppgave, er selvsagt ikke nok. Hvordan avgjør man hvor grensen skal gå? Dette kan ikke måles likt i en historiefaglig oppgave på 200 sider og i en 45 siders samfunnsøkonomisk oppgave med avanserte økonometriske analyser. Fagfeltet betyr altså noe for hvor vi setter grensen for plagiat i masteroppgaver.

Rigid og uforutsigbart

Nemnden får en redegjørelse fra sensor som følger med oppgaven,

men det er ingen dialog mellom nemndene og sensorene etter at nemndene har overtatt oppgaven. Nemnden kan heller ikke veie sine sanksjoner etter alvorlighetsgrad: De avgjør kun om oppgaven annulleres eller ikke. Det er bare som et tillegg til en eventuell annullering at nemnden kan utestenge studenten fra utdanningsinstitusjonen. Der som nemnden kunne innhentet en kommentar fra sensor, det vil si fagspesialisten, om alvorlighetsgraden av de funn nemnden har kartlagt, ville sensor kunne anbefale nemnden å enten annullere eller sette ned karakteren til et bestemt nivå, basert på det faglige tapet som jukset representerer. Nemnden ville da, i lys av tidligere saker, kunne treffe sin beslutning basert på en avveielse basert på faglige kriterier som taler for annullering eller karakternedsettelse, samtidig som den forholder seg til innholdet i regelverket.

Studenter som anklages for fusk ved innlevering av masteroppgaver i Norge i dag, møter et rigid og lite forutsigbart system. Det er ulike formuleringer i de over 40 lokale forskriftene som avgjør hvorvidt oppgaver skal annulleres, og om studenter skal utestenges. Disse forskriftene bør samles i en nasjonal forskrift. Det mangler også en dialog mellom juristene som leder nemndene, og fagspesialistene som har stått for sensuren. Dersom nemnden hadde fått et innspill fra fagspesialisten etter at jukset var kartlagt, ville reaksjonsformen kunne være mer nyansert og rettferdig.

Se også innlegg av
Asbjørn Grønstad på side 42.

«Det mangler en dialog mellom juristene som leder nemndene, og fagspesialistene som har stått for sensuren.»

Ny universitets- og høyskolelov vedtatt

Stortinget vedtok 6. februar en ny Lov om universiteter og høyskoler. Lovprosessen har pågått helt siden juni 2018, da det forberedende utvalget ledet av Helga Aune ble satt ned.

Forskerforbundet har i flere runder kommet med sine innspill til lovarbeidet. Forbundsleder Guro Elisabeth Lind mener stortingsbehandlingen i for liten grad har gjort loven bedre.

– Dessverre er helhetsinntrykket at komiteen ikke har klart å gripe denne sjeldne muligheten til å bedre arbeidshverdagen til forskere, undervisere og studenter. Med enkle grep kunne denne lovbehandlingen blant annet ha sikret flere faste forskerjobber, bedre medbestemmelse og tydeligere kriterier rundt fusk, mener hun.

Forskerforbundet enig med Stortinget

Forskerforbundet har over 280 store og små lokallag, og et av de mindre finner vi i administrasjonen på Stortinget. Der har Forskerforbundet manglet en egen tariffavtale. Men nå er avtalen i boks.

Tariffavtalen er forhandlet frem på vegne av hovedsammenslutningen Unio, og er lik Akademikernes avtale ved Stortinget. Denne avtalen samsvarer i stor grad med Unio og Akademikernes felles tariffavtale i staten.

– Etter en lang prosess som startet for snart et år siden, er det veldig gledelig at våre medlemmer er sikret rettighetene egen tariffavtale gir. Dette betyr at våre medlemmer ved Stortinget får del i rettighetene hovedavtalen gir, som rett til medbestemmelse ved arbeidsplassen, forteller seniorrådgiver Bjørg Sundøy.

Forskning virker

Verdens kreftdag er en påminnelse om hvor viktig forskning er for å løse de store samfunnsutfordringene, og hvor viktig det er å gi forskningsmiljøene tid og ressurser til å arbeide langsiktig, mener kreftforsker og forbundsleder Guro Elisabeth Lind.

– Ved siden av min jobb som leder i Forskerforbundet leder jeg en forskningsgruppe med 8 dyktige forskere og ingeniører på Radiumhospitalet. Her forsker vi på hvordan man kan oppdage kreft på et tidlig stadium eller hvordan man kan oppdage tilbakefall av kreft ved hjelp av å analysere kroppsvæsker, herav urin, galle og blod.

Verdens kreftdag er en offisiell FN-dag som markeres over hele verden 4. februar. I den anledning har vi tatt en prat med forbundsleder Guro Elisabeth Lind om hennes arbeidshverdag som kreftforsker på Radiumhospitalet. Du kan lese hele saken på våre nettsider.

Slik lykkes du med lønssamtalen

Visste du at alle ansatte i staten har rett til å få en årlig lønns- og karrieresamtale med sin leder? Spesialrådgiver Lene Ståhl i Forskerforbundet gir råd om hva du bør gjøre for en vellykket lønssamtale.

Alle ansatte i staten har rett til å få en årlig lønns- og karrieresamtale med sin leder. En god lønssamtale får frem en konkret vurdering av dine prestasjoner og hvordan de belønnes. En lønssamtale skal klargjøre sammenhengen mellom din arbeidsinnsats og din lønn. Du kan selv bidra til å påvirke din lønnsutvikling.

I en artikkel på våre nettsider gir Lene Ståhl råd om hvordan du forbereder deg godt til lønssamtalen. Hun peker på to områder du bør forberede: 1) Din verdi for bedriften

– hvorfor vil det lønne seg for arbeidsgiver å gi deg mer i lønn? og 2) Hva tjener andre med tilsvarende kompetanse og ansvar?

– Gøy med en forsker som forskningsminister

– Vi får en kompetent statsråd som kjenner sektoren veldig godt, og som er klar til å sette i gang fra dag én. Og så er det gøy med en forsker som forskningsminister. Det sier Forskerforbundets leder Guro Elisabeth Lind i en kommentar til utnevnelsen av Oddmund Løkensgard Hoel (Sp) til ny forsknings- og høyere utdanningsminister.

– Forskerforbundet har hatt et tett og godt samarbeid med Hoel som statssekretær, og vi gleder oss til fortsatt samarbeid til beste for norsk forskning og høyere utdanning. Hoels oppgave nå blir å gjennomføre løftene i regjeringserklæringen, blant annet en tillitsreform i kunnskapssektoren og økte grunnbevilgninger. Det er bare halvannet år igjen i regjeringssperioden, så det er bra med en statsråd som kan komme raskt i gang, sier Lind.

Ungdomstida varer lengre for Unio-medlemmer!

Som medlem i Forskerforbundet har du tilgang på en av markedets beste bankavtaler hos Nordea. Er du under 40 år får du nå Boliglån Ung-fordeler dersom du flytter lånet til Nordea før 1. april 2024.

Boliglån Ung er normalt beholdt de under 34 år. Etter etableringen beholder de nye kundene Ung-betingelsene frem til de gjør endringer på lånet. Dette er et tilbud til nye kunder i Nordea.

Priseksempel Boliglån Ung fra 21.02.2024: Nom. rente 5,44 % p.a., eff. rente 5,62 % p.a., kr 2 000 000,- / 25 år. Samlet kredittbeløp og kostnader kr 3 678 057,-.

FORSKERFORBUNDET

- er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- har over 25 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannende.
- arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

KURS OG SEMINARER

Tillitsvalgtopplæring og seminarvirksomhet tilhører vår kjerneaktivitet, og er en viktig forutsetning for arbeidet i Forskerforbundet. Vi tilbyr en kombinasjon av kurs med fysisk oppmøte og digitale kurs/webinar. Alle med verv i lokallag og foreninger kan melde seg på våre kurs og seminar. Følg med på våre nettsider for oppdatert kursprogram: forskerforbundet.no/kurs.

VERV EN KOLLEGA

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepoeng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

FORSKER FORBUNDET

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

@forskerforbund

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2022–2024: Guro Elisabeth Lind, Oslo universitetssykehus (leder), Kristian V.E. Møllestad, Presteforeningen (nestleder), Ann Cecilie Bergene, NIFU, Kristin Lofthus Hope, Høgskulen på Vestlandet, Belinda Eikås Skjæstad, Universitetet i Oslo, Tord Mjøsund Tålmo, NTNU, Hugues Verdure, UTT Norges arktiske universitet, Tony Burner, Universitetet i Sørøst-Norge (1. vara), Bente Ovèdie Skogvang, Høgskolen i Innlandet (2. vara), Brynjar Kulset, Nasjonalbiblioteket (3. vara) | **SEKRETARIATET:** Generalsekretær: Birgitte Olafsen.

STAB: Kommunikasjonsleder Lars Kolltveit, informasjonsleder Unn Rognmo, spesialrådgiver Synne Freberg | **ARBEIDSLIVSAVDELINGEN:** Avdelingsjef Bjørn T. Berg, fagsjef Jorunn Dahl Norgård, spesialrådgiver Kari Folkenborg, spesialrådgiver Jon Wikene Iddeng, spesialrådgiver Åshild Olaussen, forhandlingssjef Jorunn Solgaard, advokat/spesialrådgiver Ingvild Irgens-Jensen, seniorrådgiver Petter Sommervold, spesialrådgiver Lene Ståhl, seniorrådgiver Bjørg Sundøy | **JURIDISK AVDELING:** Avdelingsjef/advokat Mariann Helen Olsen, advokat Christoffer Hjelde, advokat Eirik Kollerøy, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Asmund Riegels, advokatfullmektig Balrin Kaur Bisal | **ORGANISASJONSAVDELINGEN:** Organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, seniorrådgiver Nina Fjeld, seniorrådgiver Cecilie Frich, seniorrådgiver Brit Helen Hesselberg, rådgiver Rita Kvæl | **ADMINISTRASJONSAVDELINGEN:** Administrasjonssjef Kjetil Mørk, konsulent Magnus Prestaasen, rådgiver HR & administrasjon Ane Rinnaas Skuseeth, konsulent Marit Sømmer, IT-rådgiver Øyvind Åsebøstøl, seniorcontroller Lina Haugland, rådgiver HR & lønn Elisabeth Johansen, controller Sofie Myrland Kjellgren, regnskapskonsulent Tore Sandnes, fagansvarlig medlemsservice Linda Pettersson, konsulent Trinelise Aikio, seniorkonsulent Hans Askildsen, konsulent Hans-Marius Johansen

Klar melding inn

En gang i året samles Landsrådet i Forskerforbundet for å gi ledelsen råd i viktige saker. – En unik arena for å lytte til organisasjonen, mener organisasjonssjef Joar Flynn Jensen.

Forskerforbundet har mer enn 25.000 medlemmer, og bare ti av dem møter i Hovedstyret som leder forbundet. Det sier seg selv at ledelsen trenger lytteposter og organer som gir råd og tilbakemelding på viktige saker. Et av dem er Landsrådet, som arrangeres i mars hvert år. Og organisasjonssjef Joar Flynn Jensen har vært med på 29 av dem.

– Landsrådet er et viktig organ for oss. Og så er det et organ der lokallagene først og fremst prater, og ledelsen først og fremst lytter, sier han.

Senere i år er det representantskapsmøte i Forskerforbundet. Der skal ny politikk vedtas og ny ledelse velges. Så hva gjør egentlig Landsrådet?

– Landsrådets rolle er å gi råd. For at Forskerforbundet skal få gjennomslag for sine politiske og strategiske mål, er det viktig at disse er godt forankret i organisasjonen. Det er ute i lokallagene man kjenner hvor skoen trykker. De tillitsvalgte har en unik kompetanse, og det er den vi som medlemsorganisasjon er bygd på. Landsrådet er en arena hvor de tillitsvalgtes erfaringer står i sentrum, sier Jensen.

Landsrådet består av 45 representanter fra lokallagene. I tillegg kan de fagpolitiske foreningene møte som observatører med tale- og forslagsrett. De 10 største lokallagene har automatisk plass i Landsrådet, de andre velges av valgkretser som representerer ulike medlemgrupper i forbundet.

– Landsrådet er et representativt organ, og diskusjonene der viser bredden i forbundet. Det er viktig at ledelsen får høre om utfordringer i ulike deler av kunnskapssektoren, og at lokallagene får dele erfaringer og synspunkter. Også mindre medlemsgrupper kan løfte inn saker til landsrådet som er viktige for dem, sier organisasjonssjefen.

Årets landsråd går av stabelen 19. og 20. mars. På dagsordenen: Aktuelle saker i lokallagene, stortingsmeldingen om forskningssystemet, FNs bærekraftsmål – mangfold og likestilling, utkastet til arbeidsprogram og verdiplattform for 2025 – 2027, og en politisk uttalelse om akademisk frihet.

Organisasjonssjef i Forskerforbundet Joar Flynn Jensen er klar for sitt 30. landsråd.

Organisasjonsdemokratiet i Forskerforbundet

- Forskerforbundet har over 25.000 medlemmer fordelt på rundt 280 lokallag. Alle lokallag i Forskerforbundet kan sende delegater til representantskapsmøtet, som møtes hvert tredje år. Representantskapet er organisasjonens øverste organ og vedtar arbeidsprogram, regnskap og budsjett, samt velger forbundets ledelse (leder, nestleder og hovedstyre)
- Hovedstyret består av leder, nestleder, fem styremedlemmer og tre varamedlemmer. Styret møtes ca. syv ganger i året for å behandle løpende saker, tariffkrav og andre politikkdokumenter. Til grunn for styrets arbeid ligger en verdiplattform, et arbeidsprogram og et budsjett vedtatt av Representantskapsmøtet.
- Landsrådet i Forskerforbundet er et rådgivende organ for Hovedstyret i strategiske spørsmål, og møtes en gang i året. Landsrådet består av 45 representanter fra lokallagene.
- Mange aktuelle saker sendes på høring til lokallagene før Hovedstyret behandler dem. Innspillene fra lokallagene er viktige når Hovedstyret konkluderer.

Lønn i himmelen

Hvordan skal staten få tak i folka den trenger? Det var spørsmålet da Unio nylig inviterte til frokostmøte med paneldebatt. I panelet stod Oslos politimester Ida Øystese, YS-leder Hans-Erik Skjæggerud, statssekretær i det nye Digitaliserings- og forvaltningsdepartementet, Gunn Karin Gjøl, og jeg.

Mitt poeng var enkelt og greit: Staten sliter med å rekruttere den kompetansen den trenger. Derfor må staten som arbeidsgiver sikre utdanningsgruppene bedre lønnsvekst i årets tariffoppgjør.

Vi har etter hvert et massivt tallgrunnlag som støtter dette poenget. Arbeidsgiverbarometeret i staten viser at andelen statlige arbeidsgivere som sliter med å ansette fagpersonell med spisskompetanse, bare øker og øker. Mens 44 prosent syntes det var meget eller ganske krevende å rekruttere slik kompetanse i 2021, var andelen økt til 59 prosent i fjor. Blant de største arbeidsgiverne i staten, mener 94 prosent at det er krevende å rekruttere de rette folkene.

Ujevn lønnsvekst

Samtidig med denne rekrutteringskrisen, har staten valgt å prioritere ansatte med korte utdanninger de siste lønnsoppgjørene. I en sektor med ekstremt sammenpresset lønnsstruktur, skal lønnsforskjellene bli enda mindre. Statistikk fra SSB viser at det er ansatte med kun grunnskole eller videregående skole, som har hatt høyest lønnsvekst i staten siden 2016. Lavest lønnsvekst har ansatte med mastergrad. Å ta høyere utdanning lønner seg med andre ord dårlig hvis du skal jobbe i staten.

Ikke misforstå: Det er bra at staten har sikret gode lønnsvilkår for ansattgrupper som i andre deler av arbeidslivet har blitt lite verdsatt. Men staten burde ta like godt vare på ansatte med lange utdanninger. I dag er staten lønnsledende for de med kort utdanning, og på jumboplass for dem med lang utdanning. Mens en veker i staten ligger rundt 20 prosent over resten av arbeidslivet i lønnsnivå, ligger en forsker om lag 30 prosent under.

En fersk undersøkelse fra Institutt for samfunnsforskning, viser at vitenskapelig ansatte i universitets- og høyskolesektoren (les: i staten) har hatt dårligere lønnsutvikling enn både lavt utdannede i staten, høyt utdannede i privat sektor, og industriarbeidere i frontfaget. Da er det kanskje ikke et sjokk at enkelte arbeidstakere med høy utdanning vurderer å ta med seg spisskompetansen sin *ut av staten*?

Hva er konsekvensene av dette? Jo, når staten sliter med å vinne kampen om kompetansen, svekker det kvaliteten på tjenestene. Viktige tjenester som forskning, politietterforskning, statsforvaltning, og utdanning av framtidens arbeidstakere.

Hva skal til for at staten vinner kompetansekampen? Svaret er ganske sikkert sammensatt. Det handler om gode arbeidsvilkår, trygghet i jobben, meningsfulle arbeidsoppgaver, fleksibilitet, medbestemmelse og mange andre ting. Men én ting er sikkert: Det handler også om lønn.

Sjokkbeskjed

Derfor var det smått sjokkerende da statssekretæren i Digitaliserings- og forvaltningsdepartementet, som sitter med ansvaret for statens arbeidsgiverpolitikk, svarte slik på spørsmålet i paneldebatten:

AV GURO ELISABETH LIND,
leder i Forskerforbundet

«I dag er statens lønnspolitikk et hinder mer enn et verktøy for å møte rekrutteringsutfordringene.»

– Jeg tror ikke lønn i seg sjøl er det som kan bidra til å løse (rekrutterings)problemet.

Gjøl advarte videre mot at staten og det private skulle drive lønnsnivået opp gjennom en konkurranse om den mest attraktive arbeidskraften.

Jeg skal gi henne rett i én viktig ting. Noe av dette handler selvsagt om tilgang på folk. Det er mangel på arbeidskraft i store deler av arbeidslivet, og også private bedrifter sliter med å sikre seg den kompetansen de trenger. Langsiktige tiltak for å sikre at flere utdanner seg til lærere, sykepleiere, IT-folk eller – gud forby – masterkandidater, er selvfølgelig en viktig del av løsningen. Da er det kanskje heller ikke så dumt å sørge for at flinke folk har lyst til å være lærernes lærere og sykepleiernes lærere. Men fra profesjonsutdanningene kommer stadig flere meldinger om at det er vanskelig å få tak i kvalifiserte søkere. Årsak: Lønn.

For vi kommer ikke utenom lønn. Lønn er det viktigste virkemiddelet for å rekruttere arbeidstakere. Og når staten taper kampen om arbeidskraften den trenger, så må lønnspolitikken bidra til å løse problemet. I dag er statens lønnspolitikk et hinder mer enn et verktøy for å møte rekrutteringsutfordringene. Det må snu i vår.

Forskerforums nyhetsbrev

Vil du holde deg oppdatert om forskning og høyere utdanning på universiteter, høyskoler, forskningsinstitutter og i arkiv, bibliotek og museum?

Forskerforums nyhetsbrev kommer én gang i uken med nyheter, debattstoff og stillingsutlysninger fra vår nettavis.

Vi fortsetter selvsagt å sende deg 10 utgaver i året av bladet Forskerforum, og du kan følge daglige nyhetsoppdateringer på Forskerforum.no.

Meld deg på Forskerforums nyhetsbrev på våre nettsider!

